

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ»

Ακαδημαϊκό έτος 2021-2022

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του Ιωάννη Πετρόπουλου – Νάτσου - Α.Μ.: MDI2140)

«Απάτη με υπολογιστή και κρυπτονομίσματα»

«Computer Fraud and Bitcoins»

Επιβλέπουσα/Επιβλέπων:

ΜΗΤΡΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

Πειραιάς, Φεβρουάριος 2023

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	3
I) ΑΠΑΤΗ ΜΕ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ	5
1. Οι μεταβολές στο άρθρο 386Α του Ποινικού Κώδικα με τον Ν.4619/2019, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4855/2021	5
2.Ερμηνεία των μεταβολών των παλαιών τρόπων τέλεσης του αδικήματος	6
3. Ερμηνεία των νέων τρόπων τέλεσης του αδικήματος.....	11
4. Η υπόσταση του αδικήματος.....	21
_α)Το στοιχείο της περιουσιακής ζημίας.	21
_β) Η υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος	24
5. Οι υποχρεώσεις της χώρας μας, βάσει της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/713 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Απριλίου 2019 «για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου».	25
II) ΑΠΑΤΗ ΜΕ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ BITCOIN.....	30
1. Η έννοια του κρυπτονομίσματος.....	30
2.Θετικές και αρνητικές πτυχές των bitcoins.	32
3.Είναι το bitcoin νόμισμα;	34
Η απόφαση του ΔΕΕ (Skatteverket v. David Hedqvist C-264/14)	37
4. Ειδικότερα χαρακτηριστικά του bitcoin.....	39
5.Η έκταση χρήσης του Bitcoin	41
6. Η νομική φύση του bitcoin.....	45
7.Αξιόποινες πράξεις σε βάρος του κατόχου bitcoin.	48
_α)Το bitcoin δεν είναι πράγμα	49
_β) Οι διατάξεις για τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας	51
8.Καλύπτεται η περίπτωση των ψηφιακών νομισμάτων από το α. 386Α ΠΚ;	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ	62
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία.....	65

Εισαγωγή

Με το νόμο 1805/1988 προστέθηκε στον ΠΚ το άρθρο 386^Α, με τίτλο «Απάτη με υπολογιστή». Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, «Όποιος με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας τα στοιχεία υπολογιστή είτε με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος είτε με επέμβαση κατά την εφαρμογή του είτε με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο τιμωρείται...». Η συγκεκριμένη διάταξη διατυπώθηκε αντιγράφοντας πιστά την αντίστοιχη της παραγράφου του 263^α του γερμανικού ποινικού κώδικα. Στόχο είχε να καλύψει τα κενά εφαρμογής των διατάξεων της κλασικής απάτης στο πλαίσιο προσβολών της περιουσίας με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή στις οποίες δεν παρεισφρεί παραπλάνηση ανθρώπου¹.

Τη χρονική περίοδο που ψηφίστηκε ο νόμος 1805/1988 το κυρίαρχο φαινόμενο προσβολής της περιουσίας με τη χρήση Η/Υ με σκοπό την αποκόμιση παράνομου περιουσιακού οφέλους αφορούσε της χωρίς δικαίωμα χρήση κωδικών καρτών αυτόματης τραπεζικής ανάληψης. Το πρόγραμμα Η/Υ λειτουργεί στην παραγωγική διαδικασία και ως μέσο διακίνησης και διασφάλισης περιουσιακών στοιχείων. Η χρήση κωδικής κάρτας(cashcard) και του μυστικού αριθμού αυτής (PIN) με σκοπό την ανάληψη χρημάτων από τερματικό υπολογιστή τράπεζας ήταν από τις πρώτες περιπτώσεις που έκανε την εμφάνιση της. Ο χρήστης της κάρτας χρεώνει τον τραπεζικό λογαριασμό χωρίς την παρεμβολή άλλου ανθρώπου, όπως εξίσου γινόταν και στις ψηφιακές τότε τραπεζικές εργασίες (homebanking, telebanking). Κάτι που συνέβαινε επίσης και στο ηλεκτρονικό εμπόριο, ή ακόμα πιο παλιά το σύστημα κειμένου οθόνης (Btx), αφού ο υπολογιστής ξεκίνησε να αντικαθιστά τον πωλητή και να λειτουργεί ως μέσο διακίνησης και διασφάλισης της περιουσίας. Οι καινοτομίες αυτές προμήνυαν το νέο ψηφιακό κόσμο.

Αν ανατρέξει κανείς ιστορικά στο ν. 1805/1988 θα διαπιστώσει, όπως διατυπώθηκε ανωτέρω, την προσθήκη μιας νέας διάταξης στο εικοστό τέταρτο κεφάλαιο του τότε

¹ (Βλ. Βασιλικάκη, *Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών*, 1993, σελ. 201 επ., Μυλωνόπουλου, *Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και ποινικό Δίκαιο*, 1991, σελ. 56. Παπαδαμάκη, *Τα περιουσιακά εγκλήματα* 2000, σελ. 183

ισχύοντος Ποινικού Κώδικα, αυτής του άρθρου 386Α υπό τον τίτλο «απάτη με υπολογιστή». Αντιπαραβάλλοντας την αντικειμενική υπόσταση της κοινής απάτης με αυτή του άρθρου 386Α διαφαινόταν η ταυτότητά τους, σχεδόν όμοια, με μία, όμως, ειδοποιό διαφορά²: η επερχόμενη περιουσιακή βλάβη στην περίπτωση της κλασικής απάτης ήταν απότοκο της πρόκλησης πλάνης σε φυσικό πρόσωπο («πείθοντας κάποιον»). Σε αντίθεση με την απάτη της διάταξης του 386Α ΠΚ, στην οποία η βλάβη συνίστατο ως συνέπεια της επέμβασης του δράστη στο σύστημα επεξεργασίας δεδομένων του υπολογιστή («... επηρεάζοντας τα στοιχεία υπολογιστή...»). Συνεπώς, η απάτη με υπολογιστή (άρθρο 386Α ΠΚ) δεν είναι ειδικότερη μορφή απάτης, αλλά ιδιώνυμο έγκλημα σε σχέση με την απάτη³, αφού το στοιχείο της πρόκλησης πλάνης σε φυσικό πρόσωπο απουσιάζει. Ειρήσθω εν παρόδω, μεταξύ της κοινής απάτης και αυτής με υπολογιστή του α. 386Α ΠΚ υπάρχει σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού, αφού όταν τίθεται το ένα αδίκημα, κατά λογική αναγκαιότητα αίρεται το άλλο⁴.

Στην ευρύτερη κατηγορία των «γνήσιων» κυβερνοεγκλημάτων, δηλαδή αυτών που διαπράττονται εναντίον ηλεκτρονικών δικτύων επικοινωνιών και συστημάτων πληροφορικής ή των οποίων η τέλεση είναι δυνατή αποκλειστικά και μόνο με τη χρήση αυτών μέρος, εμπίπτει η απάτη με υπολογιστή. Στον αντίποδα των «γνήσιων» κυβερνοεγκλημάτων εντοπίζονται τα «μη γνήσια». Ως τέτοια θεωρούνται τα αδικήματα συμβατικής φύσης τα οποία δύναται να τελεστούν και (αλλά όχι απαραίτητα) με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή (π. χ. απάτη, συκοφαντική δυσφήμιση κτλ)⁵. Με την θεσμοθέτηση του νέου ΠΚ (Ν. 4619/2019) δεν μεταβλήθηκε η

² βλ. ΑΠ 1152/1999 (ΠοινΧρ 2000, 597): «Το έγκλημα της απάτης με υπολογιστή του άρ. 386Α τελείται όταν η περιουσιακή βλάβη επέρχεται όχι μετά την παραπλάνηση ενός φυσικού προσώπου που είναι αρμόδιο να λαμβάνει αποφάσεις ή να διενεργεί έλεγχο ή να εγκρίνει ή να χορηγεί κ.λπ., αλλά αποκλειστικά και μόνο με τον επηρεασμό των στοιχείων του υπολογιστή, δηλαδή με την επέμβαση του δράστη κατά τον προγραμματισμό του συστήματος και την επεξεργασία των δεδομένων, σε οποιαδήποτε φάση της λειτουργίας του υπολογιστή. Έτσι δεν στοιχειοθετείται κοινή απάτη του άρ. 386 ΠΚ στην περίπτωση που ο δράστης επεμβαίνει ευθέως στην εξέλιξη του προγράμματος ή και στα μηχανικά μέρη του υπολογιστή και με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος ή με την χρησιμοποίηση κατά τον προγραμματισμό του συστήματος μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων, προκαλεί αποτέλεσμα διαφορετικό από εκείνο που θα προέκυπτε από την διαδικασία της επεξεργασίας των στοιχείων και έτσι θλάπτει ξένη περιουσία προς όφελος αυτού ή τρίτου. Όταν όμως, χωρίς να γίνεται επέμβαση στη διαμόρφωση του προγράμματος ή στην εφαρμογή του, χρησιμοποιείται ο υπολογιστής ως μέσο ή όργανο με την πληκτρολόγηση αναληθών ποσών και παραπλανάται με τον τρόπο αυτό τρίτος, που προβαίνει σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή, η οποία επιφέρει την περιουσιακή βλάβη, τότε στοιχειοθετείται κοινή απάτη και όχι απάτη με υπολογιστή [...]».

³ Παπαδαμάκης, Α., Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3η έκδ., 2020, σελ. 154

⁴ βλ. ΑΠ 1087/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁵ σχετικά Μυλωνόπουλο, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (Άρθρα 372 – 384 ΠΚ), Εγκλήματα κατά της περιουσίας (Άρθρα 385 – 406^Α ΠΚ), Εγκλήματα περί τα υπομνήματα (Άρθρα 216 – 223 ΠΚ), 4^η έκδ., 2021, Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 482 – 483.

«φυσιογνωμία» της κατ' άρθρο 386Α ΠΚ, απάτης ως κατ' εξοχήν συμπεριφοράς ηλεκτρονικής εξαπάτησης. Ωστόσο επήλθε μια διεύρυνση στο αντικειμενικό πεδίο αξιόποινης έκφρασής της με την προσθήκη νέων τρόπων τέλεσης, αλλά συγχρόνως και με την αναγωγή σχετικών προπαρασκευαστικών πράξεων σε ιδιώνυμο αυτοτελές έγκλημα. Επίσης, την ίδια στιγμή ανήγαγε σε διακεκριμένη την απάτη με υπολογιστή στρεφόμενη άμεσα κατά του Δημοσίου, νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης⁶. Στη συνέχεια ο νόμος 4855/2021 διατήρησε την ειδική υπόσταση του αδικήματος. Ωστόσο με μια διαφοροποίηση: θέσπισε παράλληλα μια άλλη διακεκριμένη παραλλαγή του αδικήματος: η απάτη με υπολογιστή με ιδιαίτερη μεγάλη ζημία, για την οποία προβλέπεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών.

I) ΑΠΑΤΗ ΜΕ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ

1. Οι μεταβολές στο άρθρο 386Α του Ποινικού Κώδικα με τον Ν.4619/2019, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4855/2021

Υπό τον προϊσχύσαντα Ποινικό Κώδικα, το άρθρο 386Α όριζε τα εξής: «Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα της διαδικασίας επεξεργασίας ψηφιακών δεδομένων είτε με τη μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή είτε με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων είτε με τη χωρίς δικαίωμα χρήση δεδομένων είτε με τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση σε πληροφοριακό σύστημα, τιμωρείται με τις ποινές του προηγούμενου άρθρου. Περιουσιακή βλάβη υφίσταται και αν τα πρόσωπα που την υπέστησαν είναι άδηλα. Για την εκτίμηση του ύψους της ζημίας είναι αδιάφορο αν οι παθόντες είναι ένα ή περισσότερα άτομα».

⁶ Παπαδαμάκης, Α., ό. π., σελ. 155· Μυλωνόπουλος, Χ., Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και Ποινικό δίκαιο, 1991, αριθ. περ. 1267

Με τη θέσπιση του νόμου 4819/2019, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4855/2021, η σημερινή διατύπωση του άρθρου 386 Α ΠΚ διαμορφώθηκε ως ακολούθως:

«1. Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή: α) με τη μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή, β) με τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση στη λειτουργία προγράμματος ή συστήματος υπολογιστή, γ) με τη χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, δ) με τη χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, ή ε) με τη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων τιμωρείται με φυλάκιση, και αν η ζημία που προξενήθηκε είναι ιδιαίτερα μεγάλη, με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών και χρηματική ποινή. Αν η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των εκατόν είκοσι χιλιάδων (120.000) ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα (10) έτη και χρηματική ποινή.

2. Όποιος κατασκευάζει, διαθέτει ή κατέχει πρόγραμμα ή σύστημα υπολογιστή που προορίζεται για τη διάπραξη του εγκλήματος της παρ. 1 τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο (2) έτη και χρηματική ποινή. Απαλλάσσεται από κάθε ποινή όποιος καταστρέφει με δική του θέληση το παραπάνω πρόγραμμα ή σύστημα υπολογιστή πριν το χρησιμοποιήσει για τη διάπραξη του εγκλήματος της παρ. 1.

3. Αν η απάτη με υπολογιστή στρέφεται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των εκατόν είκοσι χιλιάδων (120.000) ευρώ επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα (10) ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες (1.000) ημερήσιες μονάδες. Η πράξη αυτή παραγράφεται μετά είκοσι (20) έτη».

2.Ερμηνεία των μεταβολών των παλαιών τρόπων τέλεσης του αδικήματος

Αντιπαραβάλλοντας το περιεχόμενο του άρθρου 386 Α ΠΚ πριν και μετά τον Ν.

4619/2019 (όπως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4855/2021) οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν είναι οι εξής:

α) Επέρχεται μια αντικατάσταση του ο όρου που χαρακτηρίζει το αντικείμενο της επεξεργασίας, και έτσι αντί για «ψηφιακά δεδομένα» έχουμε πλέον «δεδομένα υπολογιστή».

β) Η ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά της «**μη ορθής διαμόρφωσης προγράμματος υπολογιστή**» συνιστά τον μοναδικό τρόπο τέλεσης που παρέμεινε αναλλοίωτος με τον Ν. 4619/2019.

Η μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή αποτελεί ουσιαστικά ειδικότερη κατηγορία της περ. γ', δηλαδή της χρησιμοποίησης μη ορθών ή ελλιπών δεδομένων υπολογιστή, αφού το πρόγραμμα αποτελεί κατηγορία δεδομένων⁷. Η συγκεκριμένη εγκληματική συμπεριφορά μπορεί να λάβει χώρα με τη **δημιουργία ενός νέου, εν όλω ή εν μέρει, προγράμματος, με την αλλοίωση του ήδη υπάρχοντος προγράμματος ή και με την απόκρυψη δεδομένων (holding back)**. Αλλοίωση είναι δυνατόν να προκύψει με την προσθήκη ή την εξάλειψη λογικών βημάτων (π. χ. με απομάκρυνση δεδομένων), ενώ ως απόκρυψη νοείται κάθε συμπεριφορά, η οποία είναι υπεύθυνη για την μη εισαγωγή στη διαδικασία επεξεργασίας στοιχείων απαραίτητων για την ορθή εφαρμογή του προγράμματος. Επιπρόσθετα, οποιαδήποτε τροποποίηση-μεταβολή του αρχικού προγράμματος είναι δυνάμενη να θεωρηθεί μη ορθή διαμόρφωσή του, από τη στιγμή που παρακαλύει ελέγχους ή την επεξεργασία στοιχείων κατά τρόπο που δεν προβλεπόταν αρχικά.

Στο πλαίσιο εξέτασης του εν λόγω τρόπου τέλεση απαραίτητη καθίσταται η εφαρμογή του εξής κανονιστικού κριτηρίου⁸: Μη ορθή είναι η διαμόρφωση του προγράμματος, όταν αυτό είναι **πρόσφορο να προκαλέσει βλάβη στην παρουσία άλλου ή να επαυξήσει αυτήν, σύμφωνα με την αρχή της επίτασης του κινδύνου («Risikoerhöhungsprinzip»)**. Και συνεπώς η λειτουργία του προγράμματος αποκλίνει από την κοινωνικά αποδεκτή αποστολή του, για την οποία προοριζόταν αρχικά.

⁷ Μυλωνόπουλος, Χ., Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και Ποινικό δίκαιο, ό. π., παρ. 59.

⁸ ό. π., παρ. 62.

Κατά τον Παπαδαμάκη⁹ δε, ως μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος θα πρέπει να θεωρηθεί το πρόγραμμα που «εκ κατασκευής» είναι πρόσφορο («εμπεριέχει εγγενώς τον κίνδυνο») να επιφέρει περιουσιακή βλάβη τρίτου. Για παράδειγμα «μη ορθό» είναι το πρόγραμμα μιας τράπεζας που «παρακρατεί» ένα ευρώ παραπάνω από τις κανονικές επιβαρύνσεις για παροχή υπηρεσιών στον κάθε πελάτη, ενώ κατά τη Βασιλάκη¹⁰, μη ορθή είναι η διαμόρφωση, όταν αυτή αντιτίθεται σε μία νόμιμη κατάσταση.

γ) Η «χωρίς δικαίωμα παρέμβαση σε πληροφοριακό σύστημα» αντικαταστάθηκε από μια «χωρίς δικαίωμα παρέμβαση στη λειτουργία προγράμματος ή συστήματος υπολογιστή»,

Αφορά παρέμβαση στη φυσιολογική ροή του προγράμματος, η οποία διαδραματίζεται με οποιονδήποτε τρόπο επηρεασμού της διαδικασίας επεξεργασίας των δεδομένων από το πληκτρολόγιο, καθώς και σε κάθε επέμβαση (π. χ. απορρύθμιση) στα μηχανικά μέρη του υπολογιστή που επηρεάζουν τη λειτουργία του προγράμματος¹¹. Πρόκειται για μεθοδεύσεις σε ένα πρόγραμμα που ήδη χρησιμοποιείται¹². Επέμβαση κατά τη εφαρμογή, ήτοι τη ροή ενός προγράμματος, αποτελεί πάσης φύσης επέμβαση στο πρόγραμμα πραγματοποιούμενη με τη χρήση πληκτρολογίου (console manipulation), όπως και η επέμβαση στο υλικό η/υ (hardware), αλλά όχι και η επέμβαση στην έξοδο των στοιχείων (output manipulation)¹³.

Σαφής δείκτης παραπάνω τρόπου τέλεσης αποτελεί η περίπτωση του απασχόλησε το βούλευμα ΣυμβΠλημΚιλκίς 54/2012¹⁴, στα πραγματικά περιστατικά του οποίου ο

⁹ Παπαδαμάκης, Α., ό. π., σελ. 158. βλ. ΑΠ 367/2017, Ζ', Ποιν., ΠοινΧρον 2018.752: «[...]Ετσι, δεν στοιχειοθετείται κοινή απάτη του άρθρου 386 ΠΚ στην περίπτωση που ο δράστης επεμβαίνει ευθέως στην εξέλιξη του προγράμματος ή και στα μηχανικά μέρη του υπολογιστή και με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος ή με τη χρησιμοποίηση κατά τον προγραμματισμό του συστήματος μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων, προκαλεί αποτέλεσμα διαφορετικό από εκείνο που θα προέκυπτε από τη διαδικασία της επεξεργασίας των στοιχείων και έτσι βλάπτει ξένη περιουσία προς όφελος αυτού ή τρίτου. Όταν όμως, χωρίς να γίνεται επέμβαση στη διαμόρφωση του προγράμματος ή στην εφαρμογή του, χρησιμοποιείται ο υπολογιστής ως μέσο ή όργανο με την πληκτρολόγηση αναληθών ποσών και παραπλανάται με τον τρόπο αυτό τρίτος που προβαίνει σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή, η οποία επιφέρει την περιουσιακή βλάβη, τότε στοιχειοθετείται κοινή απάτη του άρθρου 386 ΠΚ και όχι απάτη με υπολογιστή του άρθρου 386Α.[...]»

¹⁰ Βασιλάκη, Ε., ό. π., σελ. 204.

¹¹ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 486.

¹² Παπαδαμάκης, Α., ό. π., σελ. 158.

¹³ Ιγγλεζάκης, Ι., Δίκαιο Πληροφορικής, 4η έκδ., 2021, σελ. 408.

¹⁴ ΣυμβΠλημΚιλκίς 54/2012, ΠοινΔικ 2014, σελ. 238.

κατηγορούμενος υπέκλεψε, αποκρυπτογράφησε και διένειμε παράνομα μέσω διαδικτύου, τηλεοπτικό και συνδρομητικό σήμα. Συγκεκριμένα, μέσω ειδικών διαδικτυακών συσκευών (τύπου DREAMBOX) και ειδικού λογισμικού (OSCAM & CCAM) λειτουργούσε διαδικτυακό δορυφορικό αποκωδικοποιητή – διακομιστή (server), στον οποίο είχε εγκατασταθεί παράνομο κατάλληλο λογισμικό το οποίο διαμοίραζε σε άγνωστο αριθμό πελατών ηλεκτρονικά κλειδιά αποκωδικοποίησης – αποκρυπτογράφησης στις συνδρομητικές υπηρεσίες του πακέτου συνδρομητικών. Πρόκειται για έναν επηρεασμό στοιχείων του υπολογιστή με πληροφορίες προορισμένες για άλλον σκοπό. Δηλαδή τον έλεγχο της λειτουργίας της εγκατάστασης και την προστασία της από την είσοδο σε αυτήν μη εξουσιοδοτούμενων προς τούτο προσώπων. Ο οποίος έλεγχος πέτυχε τη χειραγώγηση της εισαγωγής των δεδομένων αυτών, ενώ χρησιμοποίησε τα στοιχεία ξένων υπολογιστών της εταιρείας, χωρίς έχει νόμιμο δικαίωμα επιφέροντας ζημία στην εταιρεία λόγω απώλειας προσδοκίας. Κυρίως μάλιστα από τη στιγμή που οι «πελάτες» του κατηγορουμένου δεν έγιναν συνδρομητές της εταιρείας.

δ) Η «χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων» μεταβλήθηκε σε «**χρησιμοποίηση μηορθών ή ελλιπών δεδομένων υπολογιστή**», με την προσθήκη μάλιστα της εξειδίκευσης της έννοιας των δεδομένων υπολογιστή σε αυτή των «**δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας**»,

Ο εν λόγω τρόπος τέλεσης εμφανίζει πρόδηλη αντιστοιχία με τους υπαλλακτικά μικτούς τρόπους τέλεσης της απάτης¹⁵. Τα μη ορθά στοιχεία ταυτίζονται με την παράσταση ψευδών γεγονότων, ενώ τα ελλιπή στοιχεία με την απόκρυψη ή την παρασιώπηση αληθινών γεγονότων. Συνεπώς, η ερμηνεία των εννοιών αυτών θέτει ως προϋπόθεση την αναγωγή τους σε μια συγκεκριμένη πραγματικότητα. Υποστηρίχθηκε, λοιπόν, ότι **μη ορθά είναι τα δεδομένα του υπολογιστή, όταν δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα¹⁶, ενώ ελλιπή όταν αποδίδουν ένα τμήμα της κρίσιμης πραγματικότητας στην οποία αναφέρονται.** Έτσι, παράδειγμα μη

¹⁵ βλ. ΑΠ 1470/2019, ΣΤ' Ποινικές, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ: «[...] Η κατά τα άνω παραπλάνηση του άλλου πραγματώνεται, με τρεις υπαλλακτικά μικτούς τρόπους (παράσταση - απόκρυψη - παρασιώπηση) που κατατείνουν σε ένα και το αυτό έγκλημα, οι οποίοι διαφέρουν εννοιολογικά μεταξύ τους και από τους οποίους οι δύο πρώτοι συνιστούν περιπτώσεις θετικής απατηλής συμπεριφοράς, ενώ ο τρίτος, της παρασιώπησης αληθινών γεγονότων, περίπτωση απατηλής συμπεριφοράς δια παραλείψεως, με την παράλειψη δηλαδή ανακοίνωσης αληθινών γεγονότων, για τα οποία υπήρχε υποχρέωση ανακοίνωσης από τον νόμο, σύμβαση ή προηγούμενη συμπεριφορά του υπαιτίου. [...]».

¹⁶ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 486· Παπαδαμάκης, Α, ό. π., σελ. 158, με περαιτέρω παραπομπή σε BGH 10-11-94 - 1StR 157/1994, NStZ 1995. 135 (παιγνίδι Triamint-Jacky-Jakpot).

ορθών δεδομένων συναντάται όταν κάποιος εισάγει σε υπολογιστή οικογενειακά στοιχεία, τα οποία τον εμφανίζουν με τέσσερα παιδιά, προκειμένου να εισπράττει το επίδομα πολυτέκνων¹⁷. Επίσης αντίστοιχο παράδειγμα αποτελούν η παράλειψη ενημέρωσης υπολογιστή για την περάτωση σπουδών τέκνου, με αποτέλεσμα να μη διακοπεί το χορηγούμενο οικογενειακό επίδομα¹⁸, η συμπλήρωση μηχανογραφικού δελτίου, στο οποίο ο υπαίτιος παρέλειψε με πρόθεση να μνημονεύσει το διαζυγίο του, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να εισπράττει επίδομα συζύγου κλπ.¹⁹ Τα χρησιμοποιούμενα δεδομένα θα πρέπει να αναφέρονται σε γεγονότα και όχι σε προγνώσεις ή σε αξιολογικές κρίσεις. Στις προαναφερθείσες περιπτώσεις η παρεμβολή κάποιου φυσικού προσώπου που απλώς παραλαμβάνει χωρίς έλεγχο τα δεδομένα δεν μας παραπέμπει στην κοινή απάτη του α. 386 ΠΚ. Το φυσικό πρόσωπο αυτό δεν πέφτει θύμα παραπλάνησης, ενώ ούτε αποτελεί εμπόδιο που πρέπει να παρακαμφθεί. Αντιθέτως, στην περίπτωση που έχουμε έλεγχο των στοιχείων από το φυσικό πρόσωπο σε κάποια φάση της επεξεργασίας τους πριν από την περιουσιακή διάθεση, το οποίο (πρόσωπο) παραπλανάται, τότε στοιχειοθετείται κοινή απάτη²⁰.

Η υπ' αριθ. 131/2013 απόφαση του Αρείου Πάγου²¹, η οποία συγκλίνει με την παραπάνω θεωρία, όρισε ότι: «[...] Το έγκλημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου

¹⁷ πρβλ. ΤρΕφΑθ 4689/2018 ΠοινΔικ 2020, σελ. 731: ο δράστης προσέθεσε δύο ονόματα μεταξύ των δικαιούχων των επιδομάτων της υπό επεξεργασία κατάστασης που περιλαμβάνονταν σε πρόγραμμα excel· Βλ. επίσης ΑΠ 1059/1995, ΠοινΧρον 1996. 97.

¹⁸ Βασιλάκη, Ε., Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών- Η αντιμετώπιση του προβλήματος μετά την εισαγωγή του Ν. 1805/1988, 1993, σελ 205.

¹⁹ βλ. επίσης ΟΛΑΠ 1059/1995 ΠοινΧρ ΜΣΤ.97, κατά την οποία κρίθηκε ότι η καταχώρηση ψευδών στοιχείων μισθοδοσίας σε πρόγραμμα Η/Υ του ΟΛΠ, σχετικά με το ύψος των αποδοχών ορισμένων υπαλλήλων, που εισέπρατταν έτσι παράνομα υψηλότερες αποδοχές, κρίθηκε ότι συνιστά απάτη με υπολογιστή· ΑΠ 732/2012 κατά την οποία Είναι οι κατηγορούμενοι δράστες που διαπράττουν πλαστογραφίες κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια και συγκεκριμένα κατά τον ως άνω τόπο και χρόνο κατήρτισαν εξ' υπαρχής τέσσερις (4) πλαστές κάρτες ανάληψης μετρητών χρημάτων, υποκλέπτοντας με μικροκάμερα και ειδικά μετασκευασμένο φορητό ηλεκτρικό υπολογιστή (laptop) προσωπικά στοιχεία και δη τους αριθμούς καρτών πελατών διαφόρων Τραπεζών, με σκοπό να παραπλανήσουν με τη χρήση τους τα νομικά πρόσωπα των Τραπεζών, με τα οποία στη συνέχεια συνηλλάγησαν σχετικά με το γεγονός ότι στη συναλλαγή προβαίνουν οι αληθείς δικαιούχοι των ως άνω τηρούμενων σε αυτές λογαριασμών, Είναι δε δράστες που διαπράττουν απάτες μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή κατ' επάγγελμα και κατά συνήθεια, καθόσον από την επανειλημμένη τέλεση της πράξης αυτής, προκύπτει σκοπός τους για πορισμό εισοδήματος καθώς και σταθερή ροπή τους προς διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος, ως στοιχείο της προσωπικότητά τους·

²⁰ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 487· Παπαδαμάκης, Α, ό. π., σελ. 159· Μπέκας, σε Παύλου – Μπέκα – Αποστολίδου, Ειδικό Ποινικό Δίκαιο, σελ. 418· Βασιλάκη, Ε., ό. π., σελ 217· Καϊάφα-Γκμπάντι, παρατ. στον ΑΠ 1277/1998, Υπεράσπιση 1999. 917.

²¹ ΑΠ 131/2013, ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

386 Α τελείται όταν η περιουσιακή βλάβη επέρχεται όχι με την παραπλάνηση ενός φυσικού προσώπου που είναι αρμόδιο να λαμβάνει αποφάσεις ή να διενεργεί έλεγχο ή να εγκρίνει ή να χορηγεί κλπ., αλλά αποκλειστικά και μόνο με τον επηρεασμό των στοιχείων του υπολογιστή, δηλαδή με την επέμβαση του δράστη κατά τον προγραμματισμό του συστήματος και την επεξεργασία των δεδομένων, σε οποιαδήποτε φάση της λειτουργίας του υπολογιστή. Έτσι δεν στοιχειοθετείται κοινή απάτη του άρθρ. 386 ΠΚ στην περίπτωση που ο δράστης επεμβαίνει ευθέως στην εξέλιξη του προγράμματος ή και στα μηχανικά μέρη του υπολογιστή και, με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος ή με την χρησιμοποίηση κατά τον προγραμματισμό του συστήματος μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων, προκαλεί αποτέλεσμα διαφορετικό από εκείνο που θα προέκυπτε από την διαδικασία της επεξεργασίας των στοιχείων και έτσι βλάπτει ξένη περιουσία προς όφελος αυτού ή τρίτου [...]

Κατά τον Παπαδαμάκη ²², διάκριση αυτή εναρμονίζεται με τη φύση του εγκλήματος του άρθρου 386Α ΠΚ ως ιδιώνυμης απάτης, ενώ παράλληλα αποτρέπει την αλόγιστη τιμώρηση συμπεριφορών που συνδέονται με υπολογιστές.

ε) Εξαλείφθηκε ως τρόπος τέλεσης η «χωρίς δικαίωμα χρήση δεδομένων»,

3. Ερμηνεία των νέων τρόπων τέλεσης του αδικήματος

στ) Οι τρόποι τέλεσης εμπλουτίστηκαν με **δύο επιπρόσθετες συμπεριφορές**. Ειδικότερα, η «χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας» και η «χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων». Εν σχέση με την πρώτη περίπτωση της **χωρίς δικαίωμα εισαγωγής, αλλοίωσης, διαγραφής ή εξάλειψης δεδομένων υπολογιστή** παρατηρείται μια πλήρης εναρμόνιση με την περ. α' του άρθρ. 8 με τίτλο «Απάτη σχετική με υπολογιστές» της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο

²² Παπαδαμάκης, Α, ό. π., σελ. 157. Βλ. Βασιλάκη, ό. π., σελ. 215/216. Πρβλ. και Σπινέλλη, Ποινικό δίκαιο, εγκλήματα κατά περιουσιακών εννόμων αγαθών, τεύχ. Β', σελ. 84 επ. Βλ. τη μονογραφία του Θ. Σάμιου, Κάρτες αυτόματης συναλλαγής και Ποινικό δίκαιο, 2010, σελ. 247 επ..

(Σύμβαση της Βουδαπέστης του 2001). Αυτή κυρώθηκε στη χώρα μας με τον Ν. 4411/2016, βάσει του οποίου «κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος θα λάβει τα νομοθετικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για να ποινικοποιηθεί στο εσωτερικό του δίκαιο, η από πρόθεση και άνευ δικαιώματος πρόκληση απώλειας ξένης περιουσίας δια της α. εισαγωγής, αλλοίωσης, διαγραφής ή καταστολής δεδομένων υπολογιστή». Το νομικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού αφορά περιπτώσεις επέμβασης στη λειτουργία ενός συστήματος υπολογιστή, με την εισαγωγή ανακριβών δεδομένων ή με την επέμβαση στη λειτουργία ενός προγράμματος ή με άλλες παρεμβάσεις, με σκοπό την επίτευξη παράνομης περιουσιακής βλάβης και σε περιουσιακά αγαθά που τηρούνται ηλεκτρονικά, μέσω ηλεκτρονικής Τραπεζικής κλπ.²³ Η χωρίς δικαίωμα εισαγωγή δεδομένων υπολογιστή δύναται να ταυτίζεται με τη μη νόμιμη χρήση και ορθών/αληθών δεδομένων. Ουσιαστικά αποτελεί κανονική χρήση, χωρίς όμως δικαίωμα εκτέλεσης προγράμματος. Στην κατηγορία αυτήν εμπίπτουν εγκληματικές συμπεριφορές, όπως η ανάληψη χρημάτων από ΑΤΜ από μη δικαιούμενο πρόσωπο, λ. χ. με κλεμμένη μαγνητική κάρτα (cash card)²⁴. Ο δράστης, μπορεί λοιπόν να εισάγει αληθή δεδομένα αναγνώρισης ταυτότητας έτερου προσώπου²⁵, χωρίς όμως δικαίωμα χρήσης του προγράμματος.

²³ Ιγγλεζάκης, Ι., Δίκαιο Πληροφορικής, 4η έκδ., 2021, σελ. 406.

²⁴ βλ. **ΑΠ 1726/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ**: «[...] από 28-4-2011 έως 28-7- 2011, εισήγαγαν την άνω κάρτα ανάληψης χρημάτων την οποία είχαν προηγουμένως αφαιρέσει παράνομως από την κατοχή της εγκαλούσας κατά τα προαναφερόμενα υπό στοιχ Α1 του παρόντος, η οποία αντιστοιχεί στον με αριθ. ...868 τραπεζικό λογαριασμό της ... της άνω εγκαλούσας στο μηχάνημα αυτόματης τραπεζικής συναλλαγής ΑΤΜ του υποκαταστήματος της ... πληκτρολογώντας και τον αριθμό PIN τον οποίο έλαβαν γνώση παράνομως κατά τα προαναφερόμενα υπό στοιχ 1 του παρόντος και με τον τρόπο αυτό επηρέασαν τα στοιχεία του υπολογιστή που διαθέτει το μηχάνημα αυτό, παραπλανώντας τους υπαλλήλους της ... για το ότι είναι νόμιμοι κάτοχοι της ανωτέρω κάρτας και δικαιούχοι του συνδεδεμένου με αυτές τραπεζικού λογαριασμού. Με τον τρόπο αυτόν πραγματοποίησαν αναλήψεις χρημάτων από τον ανωτέρω τραπεζικό λογαριασμό της εγκαλούσας, πελάτισσας της ..., συνολικού ποσού 52.800 ευρώ, μέσω του μηχανήματος ΑΤΜ, επμβαίνοντας στα στοιχεία του υπολογιστή που διαθέτει το μηχάνημα ΑΤΜ της τράπεζας με τη χρήση ψευδών στοιχείων, προκαλώντας αντίστοιχη ζημία στην άνω εγκαλούσα [...]», Πλημμ Κυκλίκ 54/2012, ΠοινΔικ 2014, σελ. 238: «[...] ο επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο νοηματικά επιτρέπει την υπαγωγή σε αυτήν και περιπτώσεων ακόμη και με μη σύννομη χρήση ορθών στοιχείων (όπως την ανάληψη χρημάτων από ΑΤΜ) από μη δικαιούμενο πρόσωπο. Στην περίπτωση αυτή ο δράστης επηρεάζει τα στοιχεία του υπολογιστή όταν το αποτέλεσμα της επεξεργασίας δεδομένων, λόγω της συμπεριφοράς του αποκλίνει από εκείνο που θα επιτυγχανόταν με κανονική και σύννομη εκτέλεση του προγράμματος [...]». Επίσης, ΣυμβΠλημΑθ 638/2008, ΠΧ 2010, σ. 775: «[...] δράστης της απάτης με υπολογιστή δύναται να είναι και εκείνος ο οποίος, έχοντας στην κατοχή του ξένη κάρτα, αφαιρεί χρήματα από ΑΤΜ, αφού η πράξη εξαπάτησης στην περίπτωση αυτή συνίσταται στην ψευδή (συμπερασματικώς συναγόμενη) παράσταση ότι αυτός είναι ο νόμιμος δικαιούχος αφενός μεν της κάρτας αφετέρου δε του τραπεζικού λογαριασμού [...]».

²⁵ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 487· **Υπέρ της εκδοχής της απάτης** βλ. επίσης Βασιλάκη, Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών- Η αντιμετώπιση του προβλήματος μετά την εισαγωγή του Ν. 1805/1988, 1993, σελ. 213, Κιούπη, Ποινικό Δίκαιο και Internet, 1999, σελ.

Τα προαναφερθέντα επιβεβαιώνονται νομικά ήδη από την Αιτιολογική Έκθεση του ως άνω Ν. 4411/2016²⁶ κατά την οποία: «[...] Τροποποιείται το άρθρο 386Α Π.Κ. (απάτη υπολογιστή) κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 8 της Σύμβασης. Σύμφωνα με τη νέα διάταξη περιλαμβάνεται πλέον ρητά στις περιπτώσεις απάτης με υπολογιστή και η χρήση (ορθών) δεδομένων που γίνεται χωρίς δικαίωμα, όπως π.χ. στην περίπτωση του δράστη που έχει αποκτήσει παράνομα το όνομα χρήστη και τον κωδικό χρήσης του δικαιούχου.[...]»²⁷. Τα ανωτέρω επιβεβαιώνονται και από την υπ' αριθ. 1087/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου²⁸, βάσει της οποίας: «[...] Από την αντιπαραβολή των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι, η απάτη με υπολογιστή αποτελεί ένα ιδιώνυμο έγκλημα το οποίο προστέθηκε στον Ποινικό Κώδικα ως άρθρο 386 Α με το άρθρο 5 του ν. 1805/1988 ενόψει της ραγδαίας ανάπτυξης της τεχνολογίας. Ως έγκλημα δομήθηκε κατ' αντιστοιχία προς την απάτη του άρθρου 386 του ΠΚ με την οποία τελεί σε σχέση αλληλοαποκλεισμού και από την οποία διαφέρει κατά το ότι τελείται όταν η περιουσιακή βλάβη επέρχεται όχι με την παραπλάνηση ενός φυσικού προσώπου που είναι αρμόδιο να

116, ΣυμβΝαυτΠειρ 418/1996 με πρόταση Ν. Παπαδακάκη, Υπεράσπιση 1997. 102 επ. Πρβλ. και ΑΠ 831/1996, Ποιν.Χρον. 1997. 678 που δέχθηκε απάτη (άρ. 386 ΠΚ) στην περίπτωση που ο δικαιούχος πιστωτικής κάρτας προέβαινε σε αγορές ενώ δεν διέθετε πιστωτικό υπόλοιπο, με αποτέλεσμα να υποχρεωθεί η Τράπεζα στην πληρωμή των ποσών που αντιστοιχούσαν στις αγορές: επίσης ΕφΑθ 1836/1991, Ποιν.Χρον. 1992. 65 (απάτη): επρόκειτο για επέμβαση στη λειτουργία μετρητή της ΔΕΗ που είχε ως αποτέλεσμα την αλλοίωση των ενδείξεων και την καταγραφή μικρότερης από την πραγματική κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας). Βλ. και ΑΠ 52/1999, Ποιν.Χρον 1999.124. Ι. Μοροζίνη, Η μεταφορά χρημάτων με χρήση υπηρεσιών ηλεκτρονικής τραπεζικής ως ποινικώς κολάσιμη συμπεριφορά υπό το πρίσμα των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας, σε: Δαλακούρα, Ηλεκτρονικό Έγκλημα (2019), σελ. 157 επ: βλ. ακόμη Φράγκο, Κ., Online Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, α. 386^Α ΠΚ, κατά τον οποίο: «[...] Η άποψη, που επικρατεί σε Αυστρία και Γερμανία, ότι η παραπάνω εκτεθείσα ποινική συμπεριφορά ανάληψης χρημάτων από ΑΤΜ Τράπεζας, από μη πραγματικό δικαιούχο κάρτας συνιστά κλοπή, δεν φαίνεται ορθή, διότι ο δικαιούχος του τραπεζικού λογαριασμού δεν έχει την κατοχή ούτε και κυριότητα επί των χρημάτων που έχει καταθέσει στην Τράπεζα σε λογαριασμό του, στοιχειοθετεί δε απάτη με υπολογιστή, του άρθρ. 386Α ΠΚ, υπό το νομοτυπικό όρο του επηρεασμού των στοιχείων υπολογιστή «με οποιονδήποτε άλλο τρόπο», αφού έγινε παρέμβαση στο πρόγραμμα των συστημάτων ΑΤΜ, μέσω υποκλοπής με μικροκάμερα και μεφορητό Η/Υ των αριθμών PIN πελάτη της Τράπεζας.[...]».

²⁶ ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο και του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της, σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης, που διαπράττονται μέσω συστημάτων Υπολογιστών – Μεταφορά στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και την αντικατάσταση της απόφασης – πλαισίου 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ρυθμίσεις σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής και άλλες διατάξεις», σελ. 6.

²⁷ Σημειωτέον ότι μέχρι τότε, ήτοι κατά την περίοδο από 31.08.1988 έως 2.8.2016, το άρθρο 386Α ΠΚ είχε την αρχική του μορφή, ως είχε μετά την εισαγωγή του στον Ποινικό Κώδικα με το άρθρο 5 του Ν. 1805/1988: «Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας τα στοιχεία υπολογιστή είτε με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος είτε με επέμβαση κατά την εφαρμογή του είτε με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με τις ποινές του προηγούμενου άρθρου. Περιουσιακή βλάβη υφίσταται και αν τα πρόσωπα που την υπέστησαν είναι άδηλα. Για την εκτίμηση του ύψους της ζημίας είναι αδιάφορο αν παθόντες είναι ένα ή περισσότερα πρόσωπα.»

²⁸ ΑΠ 1087/2019, Τμ. Ε', Ποινικές, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

λαμβάνει αποφάσεις ή να διενεργεί έλεγχο ή να εγκρίνει ή να χορηγεί κλπ αλλά αποκλειστικά και μόνο με τον επηρεασμό των στοιχείων του υπολογιστή, δηλαδή με την επέμβαση του δράστη κατά τον προγραμματισμό του συστήματος και την επεξεργασία των δεδομένων σε οποιαδήποτε φάση της λειτουργίας του υπολογιστή. Η απάτη με υπολογιστή αποτελεί ένα πολύτροπο ή υπαλλακτικώς μικτό έγκλημα το οποίο τελείται α) είτε με τη μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος β) είτε με επέμβαση κατά την εφαρμογή του γ) είτε με τη χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων και δ) είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο. Ειδικώς ως προς την τελευταία αυτή περίπτωση θα πρέπει να λεχθεί ότι λόγω της ευρείας αυτής διατύπωσης του νόμου επιτρέπεται η υπαγωγή σ' αυτήν και των περιπτώσεων επηρεασμού ακόμη και με μη σύννομη χρήση ορθών στοιχείων (δηλαδή κανονική αλλά χωρίς δικαίωμα εκτέλεσης προγράμματος). Στην περίπτωση αυτή υπάγεται και η ανάληψη χρημάτων από ATM Τράπεζας από μη δικαιούμενο πρόσωπο (πχ με κλεμμένη μαγνητική κάρτα). [...]».

Κατά τον Παπαδαμάκη²⁹ όμως η χρησιμοποίηση ορθών δεδομένων χωρίς δικαίωμα (π.χ. η ανάληψη χρημάτων με πιστωτική κάρτα από το νόμιμο κάτοχο καθ' υπέρβαση του πιστωτικού ορίου, η χρήση κλεμμένης πιστωτικής κάρτας) δεν ταυτίζεται με επηρεασμό του προγράμματος ή των δεδομένων υπολογιστή. Αντιθέτως συνιστά εκμετάλλευση της (ανεπηρέαστης ως προς το πρόγραμμα ή τα δεδομένα) λειτουργίας του υπολογιστή, ώστε να πληρούται η ειδική υπόσταση της κλοπής (ή της υπεξαίρεσης, κατά περίπτωση)³⁰. Συνεπώς, για τον ίδιο, η χρησιμοποίηση των ορθών δεδομένων,

²⁹ Παπαδαμάκης, Α., ό. π., σελ. 160

³⁰ Υπέρ της εκδοχής της κλοπής, βλ. Αναγνωστόπουλου, Παρατηρήσεις στην ΕφΑθ 1904/1991, ΠοινΧρον 1992. 197, Παύλου, Παρατηρήσεις στο Συμβ-ΝαυτΠειρ 418/1996, Υπεράσπιση 1997. 111 επ., ΑΠ 1950/2009, ΠοινΧρον 2010. 659, ΕφΑθ 1904/1921, ΠοινΧρον 1992. 196, ΒουλΣυμβΔιαρκΣτρατΑθ 2897/1994 με πρότ. Κ. Κονιδάρη, Ποιν. Χρον. 1994. 1464. βλ. και ΑΠ 742/2012 κατά την οποία: «[...] Ειδικότερα αιτιολογείται η παραδοχή ότι η κατηγορούμενη αφείρεσε παράνομα ολικά ξένο κινητό πράγμα από την κατοχή άλλου και δη των νομισματικών μονάδων που ήταν καταχωρημένες αφ' ενός στον αναφερόμενο τραπεζικό λογαριασμό τον τηρούμενο στο όνομα της ομόρρυθμης εταιρείας, διαχειριστής και εκπρόσωπος της οποίας ήταν ο μηνυτής και αφ' ετέρου στον έτερο αναφερόμενο ατομικό τραπεζικό λογαριασμό, δικαιούχος του οποίου ήταν ο μηνυτής και η μεταφορά των χρημάτων αυτών με τη χρήση των κωδικών αριθμών και κρυπτογραφημένων στοιχείων που γνώριζε και έλαβε στην κατοχή της στον ατομικό τραπεζικό λογαριασμό της ίδιας της κατηγορούμενης με τις επί μέρους μνημονευόμενες ηλεκτρονικές συναλλαγές web-banking μέσω διαδικτύου Η παράνομη διείσδυση, χωρίς τη συναίνεση του μηνυτή είτε ατομικώς είτε υπό την ιδιότητα του ως διαχειριστή και νομίμου εκπροσώπου της αναφερόμενης ομόρρυθμης εταιρείας, στον ηλεκτρονικό υπολογιστή της Τράπεζας προς αφαίρεση λογιστικών νομισματικών μονάδων από τους παραπάνω Τραπεζικούς λογαριασμούς και μεταφορά των σε άλλον λογαριασμό που ετηρείτο στην Τράπεζα στο όνομα της κατηγορούμενης αντιμετωπίζεται ως κλοπή του χρηματικού ποσού, που αντιπροσωπεύουν αυτές οι λογιστικές μονάδες, ως κινητού πράγματος. Πράγματι η συμπεριφορά της κατηγορούμενης, όπως έγινε δεκτό ότι εκδηλώθηκε στην προκείμενη περίπτωση, όπου η χρήση των κωδικών στοιχείων του κατόχου των τραπεζικών λογαριασμών έγινε μέσω των υπηρεσιών web-banking χωρίς επηρεασμό των στοιχείων του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή επέμβαση στην διαμόρφωση του προγράμματος ή στην εφαρμογή του αλλά όπως ακριβώς συμβαίνει στην περίπτωση της νόμιμης χρήσης των στοιχείων αυτών στον υπολογιστή της Τράπεζας από τον δικαιούμενο σε αυτήν και χωρίς να μεσολαβήσει επιπλέον συμπεριφορά εξαπάτησης άλλου φυσικού προσώπου που να

όπως αυτό της πιστωτικής κάρτας, απλώς διευκολύνει το δράστη στην πρόκληση περιουσιακής ζημίας με δική του πράξη. Χωρίς ωστόσο να υπάρχει συσχέτιση με επηρεασμό του υπολογιστή που προκαλεί την περιουσιακή ζημία. Πραγματοποιείται εν προκειμένω ένας διαχωρισμός στον επηρεασμό του υπολογιστή που συνεπάγεται ένα παγιωμένο μετασχηματισμό του προγράμματος ή των δεδομένων του από την εκμετάλλευση της αυτοματοποιημένης μηχανικής του λειτουργίας για να καταλήξει εντέλει ότι η ταύτιση της απλής εκμετάλλευσης με τον επηρεασμό πιθανόν να οδηγεί και σε, απαγορευμένη στο ποινικό δίκαιο, διασταλτική συμπλήρωση του γράμματος διάταξης (άρ. 1 ΠΚ, 7 § 1 Συντάγματος).

Το συγκεκριμένο θέμα είχε αποτελέσει αντικείμενο έριδος και υπό την ισχύ του προηγούμενου ΠΚ, σχετικά με το αν η ανάληψη χρημάτων από ΑΤΜ με κλεμμένη μαγνητική κάρτα αυτόματης τραπεζικής συναλλαγής (cashcard) συνιστούσε κλοπή ή

παραπλανήθηκε από ψευδή περιστατικά που να του παρέστησε η κατηγορούμενη και ως αρμόδιο για λήψη αποφάσεως ή για διενέργεια ελέγχου ή για έγκριση της χορηγήσεως να προέβη σε πράξη ανάλογης περιουσιακής διάθεσης από την οποία να επήλθε βλάβη σε ξένη περιουσία, δεν είναι δυνατό να αξιολογηθεί ποινικώς ως εμπόνη σε έγκλημα κατά της περιουσίας αφού διαφέρει τόσο από το έγκλημα της απάτης (ΠΚ 386) όσο και από το ειδικό έγκλημα του άρθρου 386 Α' που προστέθηκε στον ποινικό κώδικα με το άρθρο 5 του ν. 1805/1988. Εξ άλλου κατά την τέλεση των επί μέρους ως άνω πράξεων δεν είχε η κατηγορούμενη στην κατοχή της τις αφαιρεθείσες ως άνω νομισματικές μονάδες για να μπορεί να χαρακτηριστεί η αξιόποινη πράξη της ως υπεξαίρεση (ΠΚ 375). Επίσης αιτιολογείται από το δικαστήριο η πρόθεση της κατηγορούμενης με τις ως άνω χωρίς τη συναίνεση του μηνυτή ενέργειες αυτής να ιδιοποιηθεί παράνομα το συνολικό χρηματικό ποσό των 23700 ευρώ που μεταφέρθηκε με αφαίρεση των νομισματικών ποσών που γράφονταν στον λογαριασμό της Τράπεζας όπου ετηρούντο, στον ατομικό λογαριασμό της κατηγορούμενης στην τράπεζα που υποδηλώνει τον σκοπό ενσωμάτωσης αυτών στην περιουσία της ήδη αναιρεσείουσας. Περαιτέρω, παρά τις περί του αντιθέτου αιτιάσεις της αναιρεσείουσας δεν κατέληξε το δικαστήριο της ουσίας στην κατάγνωση της ενοχής της για την τέλεση εκ μέρους της, της κατ' εξακολούθηση κλοπής υπό τις ανωτέρω περιστάσεις υποθετικά ή αυθαίρετα με βάση συμπεράσματα που λογικώς προϋποθέτουν την ύπαρξη πραγματικών περιστατικών, που να μην παρατίθενται, όπως έπρεπε.[...].

απάτη με υπολογιστή³¹. Κατά τον Μυλωνόπουλο³², από τη δομική ομοιότητα της απάτης με υπολογιστή προς την απάτη προέκυπτε ότι η έννοια του επηρεασμού περιλαμβάνει μορφές συμπεριφοράς «ισοδύναμες προς πράξη εξαπάτησης». Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται και η συζητούμενη εγκληματική συμπεριφορά, λαμβανομένου υπόψιν ότι αν είχε τελεστεί ενώπιον τραπεζικού υπαλλήλου, θα συνιστούσε πράξη εξαπάτησης με συμπερασματικά συναγόμενη δήλωση.

Άλλες περιπτώσεις που υπάγονται στην περ. δ' της παρ. 1, είναι το «skimming»³³

³¹ Ειδικότερα, είχε υποστηριχθεί ότι η ανάληψη χρημάτων από συσκευή αυτόματης συναλλαγής Τράπεζας με κλεμμένη κάρτα αυτόματης συναλλαγής συνιστά κλοπή και όχι απάτη με υπολογιστή, βλ. ΕφΑθ 1904/91, ΠΧ/ΜΒ 196 με σχόλιο Αναγνωστόπουλου, Η., κατά τον οποίο η χρησιμοποίηση της κλεμμένης κάρτας για την ανάληψη χρημάτων δεν συνιστά «επηρεασμό των στοιχείων του υπολογιστή», διότι ο δράστης ενεργοποιεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή σύμφωνα με τον προγραμματισμό του δίνοντας ορθά και πλήρη στοιχεία και εντολές· βλ. ακόμα ΔΣτρΑθ 2897/1994 ΠΧ/ΜΔ 1464· Παύλου, παρατ. στο ΣυμβΝαυτΠειρ 418/1996. Υπέρ 97. 111, επ.: Κατά τον Μυλωνόπουλο, στην εν λόγω περίπτωση δεν μπορούσε να θεμελιωθεί κλοπή, διότι έλλειπε το στοιχείο της αφαίρεσης, δεδομένου ότι, όταν γίνεται κανονική χρήση της κάρτας, η τράπεζα παρέχει τη συγκατάθεσή της (δια του εκπροσώπου που έχει κατοχή στο μηχάνημα) στην παράδοση των χρημάτων, εφόσον ο τελευταίος υπολαμβάνει ότι υπάρχει δικαίωμα ανάληψης, τόσο στην περίπτωση που η χρήση γίνεται από νόμιμο κάτοχο μεν, αλλά καθ' υπέρβαση του ποσού, όσο και σε εκείνη κατά την οποία τρίτος χρησιμοποιεί ξένη κάρτα παρά τη θέληση του δικαιούχου. Άλλωστε, κατά τον ίδιο, εκείνος που προβαίνει σε ανάληψη χρημάτων με κλεμμένη μαγνητική κάρτα αποκτά κυριότητα επί των χρημάτων που του παραδίδονται, πράγμα που δεν συμβιβάζεται με τη θεώρηση της πράξης ως κλοπής. Περαιτέρω, δεν μπορούσε να υπάρξει και κατάλυση της κατοχής, ως βασική έννοια για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της κλοπής, δεδομένου ότι όταν ο δράστης παίρνει τα χρήματα, αποκτά κατοχή με κανονική επεξεργασία των στοιχείων, δηλαδή με διαδικασία ως προς την οποία υφίσταται συγκατάθεση του κυρίου. Έτσι, κατά τον ίδιο, η εν λόγω περίπτωση εντασσόταν, κατά την προηγούμενη διατύπωση του α. 386^Α ΠΚ στην υπόσταση «με οποιονδήποτε άλλον τρόπο», ενώ ο επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή γινόταν με την παροχή προς τον υπολογιστή της συμπερασματικά συναγόμενης δήλωσης ότι η χρήση της κάρτας γίνεται από τον νόμιμο κάτοχο [βλ. Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας (Άρθρα 372 – 406 ΠΚ), 2^η έκδ., 2006, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 54 – 56].

³² Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 488.

³³ βλ. **ΑΠ 806/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ**: «[...] Οι συμμετέχοντες σε αυτή τη "σκεωρία" (.....και άλλοι) από περίπου τις 17 Νοεμβρίου 2018 μέχρι τις ή περίπου τις 7 Μαρτίου 2019 στην Κομητεία.....της Περιφέρειας του Νέου Μεξικού και αλλού, παράνομα, εν γνώσει τους και σκόπιμα συνδυάστηκαν, συνωμότησαν, συνομολόγησαν και ενήργησαν αλληλένδετα μεταξύ τους και με άλλα άτομα προέβησαν σε ξάφρισμα (skimming) των ΑΤΜ (Αυτόματη Ταμειολογιστική Μηχανή), όπου τοποθετούσαν μια συσκευή skimming χωρίς εξουσιοδότηση από τον ιδιοκτήτη του ΑΤΜ. προκειμένου να υποκλαπούν τα δεδομένα των θυμάτων από τις χρεωστικές κάρτες ή τις κάρτες ΑΤΜ (συσκευές πρόσβασης), ή να καταγραφεί η καταχώριση στο πληκτρολόγιο ενός Προσωπικού Αριθμού Ταυτοποίησης (PIN). Τα υποκλεμμένα δεδομένα της κάρτας και τα καταγεγραμμένα (PIN) ο εκζητούμενος μαζί με τους λοιπούς συγκατηγορουμένους τους, ως ανεξουσιοδοτημένα άτομα, τα χρησιμοποιούσαν για να δημιουργήσουν πλαστές κάρτες και να πραγματοποιήσουν απατηλές συναλλαγές. []» **ΑΠ 1087/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ**: «[] επηρεασμό συνιστά και οποιαδήποτε χωρίς δικαίωμα επεξεργασία των δεδομένων του υπολογιστή που οδηγεί σε αποτέλεσμα διαφορετικό από εκείνο που προσδοκάται με τη νόμιμη χρήση, όπως η περίπτωση που αναφέρεται διεθνώς υπό τον όρο "skimming" [] Οι κάρτες που βρέθηκαν στην κατοχή των κατηγορουμένων και κατασχέθηκαν είναι κλώνοι γνήσιων καρτών του εξωτερικού, τα στοιχεία των οποίων υπεκλάπησαν με τη μέθοδο "skimming", σε απροσδιόριστο τόπο και χρόνο από κοινού από τους κατηγορουμένους και άγνωστους συνεργούς τους κατά τα προαναφερθέντα, αφού με αυτοσχέδιους μηχανισμούς παγίδευσης καρτών αναλήψεως χρημάτων, τους οποίους τοποθετούσαν σε αυτόματα ταμειολογιστικά μηχανήματα (ΑΤΜ), υπέκλεψαν τα προσωπικά δεδομένα από πρωτότυπες- γνήσιες κάρτες συναλλαγών, κατά την ώρα της συναλλαγής [...]» **ΑΠ 131/2013 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ**: «[] Ειδικότερα, στην Παλλήνη Αττικής και στα

Μελίσσια Αττικής το χρονικό διάστημα από 21-5-2006 μέχρι 28-9-2006, μετά από συναπόφασή τους με σκοπό να αποκομίσουν παράνομο περιουσιακό όφελος κατασκεύασαν και οι τρεις έναν αυτοσχέδιο, μηχανισμό

και το «jackpotting». Το πρώτο αφορά την κλωνοποίηση της της κάρτας πληρωμών με την τοποθέτηση μηχανισμού στο ATM, μέσω του οποίου αντιγράφονται τα δεδομένα της εισαγόμενης κάρτας, ενώ συγχρόνως ο δράστης υποκλέπτει τον κωδικό PIN αυτής με σκοπό να δημιουργήσει ένα πιστό αντίγραφο της κάρτας προορισμένο να χρησιμοποιείται εν αγνοία του αληθούς δικαιούχου. Από την άλλη, το «jackpotting», αφορά την εκ μέρους του δράστη χρήση κακόβουλου λογισμικού. Ειδικότερα μέσω της χρήσης αυτής επιτυγχάνει την αποστολή εντολών προς ένα ATM είτε από απόσταση είτε μέσω ενός εξαρτήματος επ' ονόματι «black box», που συνδέεται απευθείας με το ταμειολογιστικό μηχάνημα, ώστε, εν τέλει, να ενεργοποιήσει το ATM και να εξαγάγει μετρητά από αυτό ³⁴. Η παραπάνω διάταξη δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση κλοπής χρόνου (time theft), δηλαδή στην απλή χωρίς δικαίωμα χρήση των δεδομένων, τα οποία όμως δεν αλλοιώνονται ούτε επηρεάζονται ³⁵.

Αξίζει να διευκρινιστεί ότι **για την πρόκληση του επηρεασμού δεν θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση να είναι ενεργός ο υπολογιστής.** Και αυτό διότι η ποινικά κολάσιμη δράση εκτυλίσσεται εξίσου και όταν γίνεται έναρξη της κανονικής διαδικασίας επεξεργασίας των δεδομένων του υπολογιστή, εφόσον αυτή γίνεται παράνομα, όπως για παράδειγμα από μη δικαιούμενο προς τούτο πρόσωπο. Σχετικά δε με τη δεύτερη ως ανωτέρω περίπτωση, δηλαδή της **χωρίς δικαίωμα αξιοποίησης λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων,** η πρόβλεψη αυτή προφανώς κινείται στην κατεύθυνση να αντιμετωπίσει μορφές απάτης στον ψηφιακό χώρο. Και πιο συγκεκριμένα στο χώρο κυρίως του Internet και Phone-Banking καθώς και σε αυτόν που συνολικά ονομάζεται **ηλεκτρονικό εμπόριο (e-commerce)** και γνωρίζει στις μέρες μας ραγδαία ανάπτυξη ³⁶. Η εν λόγω νομοθετική διάταξη

αντιγραφής πιστωτικών καρτών και καρτών ανάληψης χρημάτων (skimming), στη συνέχεια δε και οι τρεις κατηγορούμενοι προέβαιναν σε παράνομες αναλήψεις χρηματικών ποσών αφού πρώτα οι δύο πρώτοι κατηγορούμενοι G. T. και S. B., με τις οδηγίες του τρίτου κατηγορουμένου B.-I. T., υιού του πρώτου κατηγορουμένου, παγίδευαν τα μηχανήματα αυτόματης ανάληψης χρημάτων των υποκαταστημάτων Παλλήνης και Μελισσιών της τράπεζας , τοποθετώντας τον ως άνω αυτοσχέδιο μηχανισμό αντιγραφής πιστωτικών καρτών, και καρτών αυτόματης ανάληψης χρημάτων πελατών των υποκαταστημάτων αυτών, ο οποίος έφερε μη ορατό ηλεκτρονικό σύστημα μέσω του οποίου αντέγραφε τα στοιχεία της μαγνητικής πίστας κάθε κάρτας και ασύρματη ψηφιακή φωτογραφική κάμερα, η οποία κατέγραφε τους κωδικούς (PIN) των καρτών κατά την πληκτρολόγηση τους στο πληκτρολόγιο. του μηχανήματος ATM από τους νομίμους κατόχους των καρτών.[...]»

³⁴ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 487 – 488. Βλ., επίσης ΑΠ 131/2013 ΠΧ 2014, σ. 185 και ΑΠ 737/2012, ΠΧ 2013, σελ. 662.

³⁵ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 409.

³⁶ Βλ. σχετ. Ναμιά, Ο., Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, Τιμ. τόμος για Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 463 επ. (472, 483).

εφαρμόζεται σε μορφές απάτης, όπως αυτή που διαδραματίζεται με την αντικατάσταση κάρτας SIM κινητού τηλεφώνου (SIM swapping), στην οποία ο δράστης πετυχαίνει τη μη εξουσιοδοτημένη αντικατάσταση της κάρτας SIM τρίτου χρήστη. Αποκτώντας έτσι πρόσβαση στα δεδομένα του συνδρομητή που βρίσκονται στη συσκευή, με αποτέλεσμα να προβαίνει στον προσπορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους σε βάρος του³⁷. Σύμφωνα με τον Μυλωνόπουλο³⁸, η προσθήκη του εν λόγω τρόπου τέλεσης κατέστησε πλέον σαφές ότι **η μεταφορά χρημάτων μέσω web banking από μη δικαιούμενο πρόσωπο συνιστά απάτη με υπολογιστή**, ούτως ώστε να αποκλείονται νομικές κατασκευές που θεωρούσαν το μεν λογιστικό χρήμα πράγμα, τη δε πράξη κλοπή³⁹. Αξιοσημείωτο είναι ότι **το στοιχείο «χωρίς δικαίωμα»** σε όλες τις ανωτέρω μορφές τέλεσης της απάτης με υπολογιστή αποτελεί **ειδικό στοιχείο του αδικού** που οριστικοποιεί τον άδικο χαρακτήρα της εν λόγω συμπεριφοράς μόνο όταν αυτή γίνεται χωρίς δικαίωμα. Δηλαδή, όταν δεν δικαιούταν ο υπαίτιος να πράξει όπως έπραξε με βάση το νομικό και κανονιστικό πλαίσιο στην υφιστάμενη διαδικασία επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή⁴⁰

ζ) καταργείται η αναφορά στις «ποινές του προηγούμενου άρθρου». Οι ποινές για το εξετασθέν αδίκημα ορίζονται με αυτοτελή τρόπο και όχι με εξαρτημένο από τον κυρωτικό κανόνα της κοινής απάτης. Συγχρόνως, επέρχεται η κατάργηση του παλιού εδαφίου β', βάσει του οποίου η «περιουσιακή βλάβη υφίσταται και αν τα πρόσωπα που την υπέστησαν είναι άδηλα», καθώς και του εδαφίου γ', 'σύμφωνα με το οποίο «για την εκτίμηση του ύψους της ζημίας είναι αδιάφορο αν οι παθόντες είναι ένα ή περισσότερα άτομα».

η) Ακόμα, προστέθηκε παράγραφος, η οποία τυποποίησε ως ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά την κατασκευή, διάθεση ή κατοχή προγράμματος που είναι προορισμένο για την διάπραξη του εγκλήματος της πρώτης παραγράφου. Ως αποτέλεσμα, οι προπαρασκευαστικές πράξεις ποινικοποιήθηκαν με απειλούμενη

³⁷ Ιγγλεζάκης, ό. π., σελ. 409 – 410.

³⁸ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 489.

³⁹ Για την εν λόγω διχογνωμία βλ. Μυλωνόπουλο, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας (Άρθρα 372 – 406 ΠΚ), 2^η έκδ., 2006, Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 178 – 184.

⁴⁰ Παπαδαμάκης, Α, ό. π., σελ. 162.

ποινή φυλάκιση έως δύο (2) έτη και χρηματική ποινή.

Από τη στιγμή που η **ύπαρξη απόπειρας** είναι καθ' όλα νοητή στο αδίκημα της απάτης με υπολογιστή πρέπει να διακριθεί από τις προπαρασκευαστικές πράξεις. Η **αρχή εκτελέσεως προϋποθέτει έναρξη του επηρεασμού** της διαδικασίας επεξεργασίας των δεδομένων του υπολογιστή, ενώ η **απλή εκπόνηση ενός προγράμματος με ανακριβή στοιχεία χωρίς εισαγωγή του στον υπολογιστή**, ήτοι χωρίς χρησιμοποίηση, συνιστά **προπαρασκευαστική πράξη**. Επομένως, σημαντικό στοιχείο συνιστά αυτό της έναρξης επηρεασμού της διαδικασίας επεξεργασίας των δεδομένων⁴¹. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο της παρ. 2, ο δράστης απαλλάσσεται από κάθε ποινή, στην περίπτωση που οικεία βουλήσει καταστρέψει το πρόγραμμα ή το σύστημα υπολογιστή που κατασκεύασε, κατείχε ή διέθεσε. Προτού βέβαια το χρησιμοποιήσει προς τέλεση της απάτης με υπολογιστή.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η **συγκεκριμένη διάταξη δенаφορά σε απαλλαγή από την ποινή, αλλά σε εξάλειψη του αξιοποίνου, δηλαδή για έμπρακτη μετάνοια**, δεδομένου ότι στην περίπτωση που ο δράστης έχει ήδη εξεταστεί ως ύποπτος ή κατηγορούμενος για το εν λόγω αδίκημα, τότε αποκλείεται η καταστροφή να έλαβε χώρα με δική του βούληση⁴². Επομένως, η διάταξη του α. 405 παρ. 3 εδ. β' ΠΚ⁴³, κατά την οποία απαιτείται η εντελής ικανοποίηση του παθόντος, εν προκειμένω δεν μπορεί να εφαρμοστεί, διότι το έγκλημα της παρ. 2 δεν προϋποθέτει ζημία, αλλά ούτε και παθόντα (victimless crime)⁴⁴. Ομοίως στερείται νοήματος και η διάταξη του α. 405 παρ. 2 ΠΚ, αφού υπερισχύει η ειδική διάταξη της παρ. 2. Σύμφωνα με τον Παπαδαμάκη⁴⁵, θα πρέπει να αναγνωριστεί ένα είδος διακριτής χωροχρονικής εγγύτητας μεταξύ των πράξεων της παρ. 2 του άρ. 386Α ΠΚ και της επικείμενης διάπραξης του εγκλήματος της απάτης με υπολογιστή. Διότι διαφορετικά ενέχει

⁴¹ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 492.

⁴² ό. π., σελ. 495.

⁴³ Σύμφωνα με αυτό: «[...] 3. Εάν ο υπαίτιος των εγκλημάτων που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο μέχρι την αμετάκλητη παραπομπή του στο ακροατήριο ικανοποιήσει εντελώς τον ζημιωθέντα, καταβάλλοντας αποδεδειγμένα το κεφάλαιο και τους τόκους υπερημερίας, από την ημέρα τέλεσης του εγκλήματος, απαλλάσσεται από κάθε ποινή.

Η διάταξη του προηγούμενου εδαφίου εφαρμόζεται και για τα πλημμελήματα που προβλέπονται στα ίδια άρθρα μέχρι το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο.[...]

⁴⁴ βλ. επισημάνσεις Μπέκα, σε: Παύλου – Μπέκα – Αποστολίδου, Ειδικό Μέρος, 2021, σελ. 419.

⁴⁵ Παπαδαμάκης, Α, ό. π., σελ. 163.

κίνδυνος όλοι οι ασχολούμενοι με προγράμματα ή συστήματα υπολογιστή να βρίσκονται αντιμέτωποι με εύκολες και πρόχειρες ποινικοποιήσεις. Βέβαια, τα προαναφερθέντα δεν έχουν ιδιαίτερο πρακτικό αντίκτυπο, αφού αφενός μεν εξαιτίας της γενικής διατύπωσης του α. 405 παρ. 1 ΠΚ, πρέπει να δεχθούμε ότι και το αδίκημα της παρ. 2 του α. 386 ΠΚ διώκεται κατ' έγκληση, αφετέρου δε το εν λόγω έγκλημα, όπως προεκτέθηκε, δεν έχει παθόντα, με αποτέλεσμα **η πράξη να είναι ουσιαστικά ακαταδίωκτη**⁴⁶.

θ) Τυποποιούνται δύο διακεκριμένες εγκληματικές παραλλαγές, δηλαδή αυτή της παρ. 1 εδ. Β που αφορά την κακουργηματική απάτη με υπολογιστή με ζημία άνω των 120.000 ευρώ, και αυτή της κακουργηματικής απάτης με υπολογιστή με ζημία άνω των 120.000 ευρώ που στρέφεται κατά του Δημοσίου (παρ. 3). Βέβαια συγχρόνως καταργείται η απλώς διακεκριμένη παραλλαγή της απάτης με υπολογιστή από την οποία προκαλείται ιδιαίτερα μεγάλη ζημία. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, με τον ν. 4855/2021, προστέθηκε ως διακεκριμένη παραλλαγή και η απάτη με υπολογιστή με ιδιαίτερα μεγάλη αξία (κάτω των 120.000 ευρώ) με επαπειλούμενη ποινή φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών.

ι) Τέλος, τυποποιούνται δύο προνομιούχες παραλλαγές απάτης με υπολογιστή, με συμπλήρωση του άρθρου 387 ΠΚ⁴⁷, κατά το οποίο οι διατάξεις του α. 377 ΠΚ εφαρμόζονται και στην περίπτωση της απάτης με υπολογιστή. Έτσι, αν η συνολική ζημία που προκλήθηκε από την απάτη με υπολογιστή είναι μικρής αξίας, επιβάλλεται χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας. Αν δε η πράξη έγινε από ανάγκη για άμεση ανάλωση, η οποία δεν εμπίπτει στις περιπτώσεις της κατάστασης ανάγκης, η πράξειδύναται να μείνει ατιμώρητη (α. 387 σε συνδ. με το α. 377 ΠΚ). Προφανώς το

⁴⁶ ό. π., υποσημείωση 31, σελ. 494.

⁴⁷ α. 387 ΠΚ: «Αν η ζημία που προκλήθηκε από τα εγκλήματα των άρθρων 386 και 386Α είναι μικρής αξίας, εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 377».

α. 377 ΠΚ δεν εφαρμόζεται αν η συνολική ζημία που προκλήθηκε από την πράξη δεν είναι μικρή, έστω κι αν η βλάβη των επιμέρους προσώπων είναι μηδαμινή⁴⁸.

4. Η υπόσταση του αδικήματος

α) Το στοιχείο της περιουσιακής ζημίας.

Άμεσο αποτέλεσμα της ως άνω εγκληματικής συμπεριφοράς του δράστη αποτελεί ο «επηρεασμός» των στοιχείων του υπολογιστή (κατ' αντιστοιχία προς την «πλάνη» της κοινής απάτης). Η έναρξη του οποίου συνιστά αρχή εκτέλεσης του εγκλήματος και χρειάζεται να γεννηθεί άμεσα τη βλάβη ξένης περιουσίας, προς όφελος του δράστη ή τρίτου (ΑΠ 1087/2019). Βλάβη ξένης, κατά το αστικό δίκαιο, περιουσίας, η οποία να τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο με τις ενέργειες του δράστη, υπάρχει και σε περίπτωση μείωσης ή χειροτέρευσης της περιουσίας του παθόντα, έστω και αν αυτός έχει ενεργό αξίωση προς αποκατάστασή⁴⁹. Η μείωση της ξένης περιουσίας πρέπει να θεωρείται άμεση και λογική συνέχεια του επηρεασμού της επεξεργασίας των δεδομένων σύμφωνα με τους προαναφερθέντες τρόπους τέλεσης. Δεν απαιτείται συνεπώς απλά αιτιώδης σύνδεσμος ανάμεσα στην εκάστοτε εγκληματική συμπεριφορά και την πρόκληση της περιουσιακής βλάβης, αλλά επιπρόσθετα θεωρείται απαραίτητη η **αμεσότητα στην πρόκληση της τελευταίας. Η αμεσότητα έχει την έννοια της μη παρεμβολής ανθρώπινης συμπεριφοράς μεταξύ της επεξεργασίας των δεδομένων και της μείωσης της περιουσίας.** Λόγου χάρη, η εν λόγω απαιτούμενη αμεσότητα δεν υπάρχει και συνεπώς δεν υφίσταται περιουσιακή ζημία βάσει της εν λόγω διάταξης όταν το αποτέλεσμα της επεξεργασίας των στοιχείων απλώς διευκολύνει το δράστη να επιτύχει περιουσιακό όφελος με άλλη πράξη του, π. χ. με απάτη σε βάρος φυσικού προσώπου. Αντιθέτως, αμεσότητα για παράδειγμα υπάρχει όταν ο υπολογιστής εμφανίζει ως αυξημένο το ποσό στον τραπεζικό λογαριασμό του δράστη, όταν τον εμφανίζει ως δικαιούχο σύνταξης κλπ⁵⁰.

⁴⁸ ό. π. υποσημείωση 41

⁴⁹ βλ. για το αδίκημα της απάτης ΟΛΑΠ 1/2020, ΑΠ 13/2020, ΑΠ 1354/2011, ΑΠ 546/2009

⁵⁰ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 491.

Αντίστοιχα, αν και με διαφορετική διατύπωση- και κατά τον Παπαδαμάκη⁵¹, για την κατάφαση της τέλεσης απάτης με υπολογιστή θα πρέπει να αποδεικνύεται η **οικονομική αντιστοιχία οφέλους και βλάβης**. Συνεπώς, για τον τελευταίο, μια «δολιοφθορά» σε υπολογιστή (κατασκευή προγράμματος με περιεχόμενο την εντολή εξάλειψης στοιχείων που εισάγονται για επεξεργασία), προκειμένου να βλαφθεί η περιουσία εταιρίας και να εξοικονομήσει ο δράστης αμοιβή από άλλη ανταγωνίστρια εταιρία, δεν μπορεί να συνιστά απάτη με υπολογιστή, επειδή ακριβώς λείπει η αναφερθείσα αντιστοιχία. Παράλληλα, όπως επισημαίνει, δεν θα πρόκειται για απάτη του άρθρου 386Α ΠΚ, όταν ο δράστης πληροφορείται από υπολογιστή (με τη χρήση ψευδών αναγνωριστικών στοιχείων) το συνδυασμό αριθμών χρηματοκιβωτίου και στη συνέχεια αφαιρεί χρήματα, αλλά για σκέτη κλοπή (άρ. 372 ΠΚ).

Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να αναφερθεί ότι, βάσει του περιεχομένου του νόμου, η **περιουσιακή βλάβη αποσυνδέεται από το πρόσωπο του θύματος**, έτσι ώστε η τελευταία να είναι νοητή και χωρίς την εξειδίκευση των προσώπων που μειώθηκε η περιουσία τους⁵². Πρόκειται για διατύπωση νόμου με «θυματολογικό χαρακτήρα»⁵³, καθώς στην πλειονότητα των περιπτώσεων ο δράστης της απάτης με υπολογιστή, προσβάλλει την περιουσία όχι ενός ατόμου, αλλά μιας συλλογικής ομάδας προσώπων, εταιρειών ή πιστωτικών ιδρυμάτων. Ούτως, η περιουσιακή βλάβη στοιχειοθετείται ακόμη κι αν οι παθόντες είναι πλείονα πρόσωπα, εν όψει του ότι η περιουσία δεν είναι προσωποπαγές έννομο αγαθό, συνδεδεμένο άρρηκτα με έναν παθόντα⁵⁴. Ο πρακτικός αντίκτυπος των ανωτέρω εντοπίζεται στην αιτιολόγηση της καταδικαστικής απόφασης, από τη στιγμή που καθίσταται σχεδόν αδύνατος ο προσδιορισμός σε αυτήν των πιθανών άπειρων προσώπων που υπέστησαν το καθένα αυτοτελώς ελάχιστη ζημία. Η οποία, όμως, αθροιστικά αντιστοιχεί σε σημαντικό περιουσιακό όφελος για τον δράστη. Συνεπώς η **καταδικαστική απόφαση δεν καθίσταται αναιτιολόγητη, στην περίπτωση που δεν αναφέρει το πρόσωπο του παθόντος**, όπως ισχύει στην περίπτωση της κοινής απάτης⁵⁵.

⁵¹ ό. π. υποσημείωση 17.

⁵² Παπαδαμάκης, Α, ό. π., σελ. 156.

⁵³ Βασιλάκη, Ε., ό. π., σελ 219

⁵⁴ Έτσι και Μπέκας, ό. π., σελ 417.

⁵⁵ ό. π., υποσημείωση 33

β) Η υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος

Πρόκειται για έγκλημα σκοπού, δηλαδή έγκλημα με **υπερχειλή υποκειμενική υπόσταση**. Εκτός, λοιπόν, από τη στοιχειοθέτηση της αντικειμενικής υπόστασης, απαιτείται επιπλέον ο σκοπός του δράστη να προσπορίσει στον ίδιο ή σε τρίτο παράνομο περιουσιακό όφελος. Ως περιουσιακό όφελος νοείται η αύξηση της περιουσίας του ίδιου του δράστη ή άλλου, καθώς και η ευνοϊκότερη διαμόρφωση της περιουσιακής κατάστασης οποιουδήποτε εξ αυτών (ΟΛΑΠ 1/2020, ΑΠ 13/2020). Το περιουσιακό αυτό όφελος είναι παράνομο, όταν ο δράστης ή το άλλο πρόσωπο δεν έχει νόμιμη αξίωση κατά του παθόντος, ο δε αξιούμενος, για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος τούτου, σκοπός οφέλους αποτελεί υποκειμενικό στοιχείο του αδικού. Επιπλέον, **η περιουσιακή βλάβη, που λαμβάνει χώρα σε περίπτωση μείωσης ή χειροτέρευσης της περιουσίας του παθόντος, πρέπει, ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος, να είναι άμεσο, αναγκαίο και αποκλειστικό αποτέλεσμα της περιουσιακής διάθεσης (ΟΛΑΠ 1/2020, ΑΠ 13/2020). Μάλιστα, ειδικά στην περίπτωση του άρθρου 386Α Ν.Π.Κ. ο διαθέτων είναι πάντοτε μόνον (δηλ. χωρίς τη βοήθεια ή την παρέμβαση κάποιου φυσικού προσώπου) ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, ο οποίος, αφού πρώτα επεξεργασθεί βάσει ορισμένου συστήματος τα τεθέντα σε αυτόν εξωτερικά δεδομένα, προβαίνει αυτομάτως σε ορισμένη περιουσιακή διάθεση βλαπτική για το φορέα της περιουσίας και συγχρόνως αντίστοιχα ωφέλιμη για το δράστη ή τρίτον⁵⁶. Συγχρόνως η βλάβη πρέπει να αποτελεί άμεση συνέπεια του επηρεασμού των στοιχείων του υπολογιστή και της συνακόλουθης (προερχόμενης από αυτόν τον επηρεασμό) περιουσιακής διάθεσης, ήτοι να μην απαιτείται παρεμβολή ανθρώπινης συμπεριφοράς μεταξύ της επεξεργασίας των στοιχείων και της μείωσης της περιουσίας⁵⁷.**

Όπως και στην κοινή απάτη, έτσι και εν προκειμένω, **ο εν λόγω σκοπός συνιστά υποκειμενικό στοιχείο του αδικού⁵⁸, χωρίς τη συνδρομή του οποίου η πράξη δεν είναι ούτε καταρχήν άδικη**. Απαιτείται, λοιπόν, «επιδίωξη», δηλαδή, άμεσος δόλος α' σκοπού ως προς το περιουσιακό όφελος, χάριν του οποίου ο δράστης τελεί την πράξη, ενώ όσον σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά που θεμελιώνουν το παράνομο του

⁵⁶ Μπουρμά Γ. σε Χαραλαμπίκη Α., Ο Νέος Ποινικός Κώδικας, Τόμος Β', σελ. 3141

⁵⁷ Μυλωνόπουλου Χ., Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, 2006, σελ. 603

⁵⁸ «προέκταση» της υποκειμενικής υπόστασης, κατά τον Παπαδαμάκη.

οφέλους, αρκεί ενδεχόμενος δόλος. Ενδεχόμενος δόλος αρκεί, μάλιστα, ως προς όλα τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, δεν απαιτείται, δηλαδή, π. χ. γνώση της αναλήθειας των στοιχείων που χρησιμοποιεί ο δράστης⁵⁹, ενώ αρκεί ότι ο δράστης προβλέπει ως ενδεχόμενη την πρόκληση της περιουσιακής βλάβης⁶⁰. Έτσι, απουσιάζει ο ειδικός σκοπός του α. 386^A ΠΚ⁶¹, δεν θεμελιώνεται απάτη με υπολογιστή, αλλά και ούτε απατηλή πρόκληση βλάβης κατ' άρθρ. 389 ΠΚ, διότι η εν λόγω διάταξη προϋποθέτει παραπλάνηση φυσικού προσώπου, ενώ τυχόν αναλογική εφαρμογή της, θα ήταν *in malam partem* και, άρα απαγορευμένη κατά το δίκαιό μας.

5. Οι υποχρεώσεις της χώρας μας, βάσει της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/713 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Απριλίου 2019 «για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου».

Η ψηφιακή οικονομία γνώρισε τα τελευταία χρόνια τεράστια ανάπτυξη συνοδευόμενη με διάδοση της καινοτομίας σε πολλούς τομείς συμπεριλαμβανομένων των τεχνολογιών πληρωμών. Οι τελευταίες περιλαμβάνουν τη χρήση νέων μέσων πληρωμής ικανών να προσφέρουν ιδιαίτερες διευκολύνσεις στο καταναλωτικό κοινό και τις επιχειρήσεις, δημιουργώντας ωστόσο πρόσφορο έδαφος για διενέργειες απάτης. Κρίνεται απαραίτητο, λοιπόν, το νομικό πλαίσιο να παρακολουθεί στενά τις εν λόγω τεχνολογικές εξελίξεις βάσει μιας τεχνολογικά ουδέτερης προσέγγισης. Έτσι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έγινε αντιληπτό ότι πλέον η απάτη και η πλαστογραφία μέσω πληρωμής πλην των μετρητών απειλούν σημαντικά την ασφάλεια της Ένωσης, δεδομένου ότι ταυτίζονται με παράνομες πηγές εισοδήματος για το οργανωμένο έγκλημα επιτρέποντας με τη σειρά τους την ανάπτυξη άλλων εγκληματικών δραστηριοτήτων. Δραστηριοτήτων όπως η τρομοκρατία, η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και η εμπορία ανθρώπων. Επίσης, συνιστούν κώλυμα για ομαλή λειτουργία στην ψηφιακή ενιαία αγορά, αφού διαβρώνουν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών και προκαλούν άμεσες οικονομικές ζημιές.

Συγχρόνως, κατέστη αναγκαία η επικαιροποίηση και η συμπλήρωση της

⁵⁹ βλ. ΑΠ 1087/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁰ Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, ό. π., σελ. 492.

⁶¹ για παράδειγμα, εισαγωγή ψευδών στοιχείων στον η/υ αποσκοπώντας στη βλάβη του συστήματος για εκδικητικούς λόγους.

απόφασης- πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου⁶², έτσι ώστε να συμπεριληφθούν επιπλέον διατάξεις σχετικές με αδικήματα, **ιδίως όσον αφορά τη σχετική με υπολογιστές απάτη**, και σχετικές με ποινές, την πρόληψη, τη συνδρομή των θυμάτων και τη διασυνοριακή συνεργασία. Οι διαφορές και τα κενά στους νόμους των κρατών μελών στους τομείς της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών ήταν ικανά να εμποδίσουν την πρόληψη, τον εντοπισμό και την επιβολή κυρώσεων για τα εγκλήματα αυτού του είδους, καθώς και άλλα σοβαρά και οργανωμένα εγκλήματα που συνδέονται με τα προηγούμενα και διευκολύνονται από αυτά, καθιστώντας την αστυνομική και δικαστική συνεργασία περίπλοκη. Και επομένως λιγότερο αποτελεσματική, με επιπτώσεις στην ασφάλεια. Βάσει, λοιπόν, του προοιμίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/713⁶³, η τελευταία «[...] θα πρέπει να **καλύπτει τα εικονικά νομίσματα μόνο στον βαθμό που μπορούν να χρησιμοποιούνται ευρέως για πληρωμές. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προτρέπονται να διασφαλίσουν ότι το εθνικό τους δίκαιο παρέχει στα μελλοντικά τους νομίσματα εικονικής φύσης που εκδίδονται από τις κεντρικές τους τράπεζες ή άλλες δημόσιες αρχές το ίδιο επίπεδο προστασίας έναντι της απάτης με τα μέσα πληρωμής πλην των μετρητών εν γένει. Τα ψηφιακά πορτοφόλια που επιτρέπουν τη μεταφορά εικονικών νομισμάτων θα πρέπει να καλύπτονται από την παρούσα οδηγία στον ίδιο βαθμό με τα μέσα πληρωμής πλην των μετρητών. Ο ορισμός του όρου «ψηφιακά μέσα συναλλαγής» θα πρέπει να συνιστά αναγνώριση του ότι τα ψηφιακά πορτοφόλια για μεταφορά εικονικών νομισμάτων μπορούν να έχουν, αλλά όχι απαραίτητα, τα χαρακτηριστικά ενός μέσου πληρωμής και δεν θα πρέπει να διευρύνει τον ορισμό του μέσου πληρωμής [...].**

⁶² Απόφαση-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2001, για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας που αφορούν τα μέσα πληρωμής πλην των μετρητών (ΕΕ L 149 της 2.6.2001, σ. 1): Συμπληρώνει άλλους κανόνες της ΕΕ για την καταπολέμηση της απάτης που αφορά στα μέσα πληρωμής πλην των μετρητών. Ειδικότερα, προσδιορίζει τους τύπους δόλιας συμπεριφοράς οι οποίοι θα πρέπει να θεωρούνται ποινικά αδικήματα που τιμωρούνται σε όλες τις χώρες της ΕΕ. Σύμφωνα με αυτήν, κάθε μορφή απάτης όσον αφορά στα μέσα πληρωμής πλην των μετρητών (π.χ. μεταφορά πίστωσης, άμεση χρέωση, κάρτα πληρωμής) αναγνωρίζεται ως ποινικό αδίκημα και τιμωρείται σε όλες τις χώρες της ΕΕ με κυρώσεις αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές.

⁵⁹ ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2019/713 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Απριλίου 2019 για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ L 123 της 10.5.2019).

⁶³ ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2019/713 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 17ης Απριλίου 2019 για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου (ΕΕ L 123 της 10.5.2019).

Δεδομένου, μάλιστα, ότι η εν λόγω Οδηγία στηρίζεται στο άρθρο 83 ΣΛΕΕ, το οποίο με τη σειρά του δίνει τη δυνατότητα πρόβλεψης ελάχιστων ποινικών κανόνων, τους οποίους καλούνται, εν συνεχεία, να ενσωματώσουν οι εθνικοί νομοθέτες στο ποινικό δίκαιο των κρατών-μελών τους, η τελευταία συνιστά «**ποινική**» Οδηγία. **Και ως τέτοια εισάγει υποχρέωση των κρατών μελών προς ποινικοποίηση ορισμένων στοιχειωδών εγκληματικών συμπεριφορών στοεσωτερικό τους δίκαιο.** Τα κράτη – μέλη διαθέτουν φυσικά τη διακριτική ευχέρεια να θεσπίζουν ή να διατηρούν αυστηρότερους ποινικούς κανόνες από αυτό το minimum που τάσσει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα δε με το α. 20 της Οδηγίας η προθεσμία ενσωμάτωσης των διατάξεων της στο εθνικό δίκαιο των κρατών – μελών ήταν μέχρι την 31^η Μαΐου 2021.

Βάσει των ορισμών της εν λόγω Οδηγίας (ά. 2), «μέσο πληρωμής πλην των μετρητών» αποτελεί ο άυλος ή υλικός προστατευμένος μηχανισμός, αντικείμενο ή αρχείο, ή συνδυασμός τους, εκτός από το νόμιμο νόμισμα, ο οποίος επιτρέπει, μόνος του ή σε συνδυασμό με διαδικασία ή σειρά διαδικασιών, στον κάτοχο ή στον χρήστη του να μεταφέρει χρήματα ή νομισματική αξία, μεταξύ άλλων μέσω ψηφιακών μέσων συναλλαγής. Ως ψηφιακό μέσο συναλλαγής ορίζεται δε κάθε μορφή ηλεκτρονικού χρήματος όπως ορίζεται στο άρθρο 2 σημείο 2 της οδηγίας 2009/110/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου⁶⁴ ή εικονικό νόμισμα. **Το τελευταίο δε για τους σκοπούς της Οδηγίας έχει την έννοια της ψηφιακής αναπαράστασης αξίας, η οποία δεν εκδίδεται από κεντρική τράπεζα ή δημόσια αρχή ούτε έχει την εγγύησή τους, δεν συνδέεται κατ' ανάγκη με νομίμως κυκλοφορούν νόμισμα και δεν διαθέτει το νομικό καθεστώς νομίσματος ή χρήματος. Όμως γίνεται αποδεκτή από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ως μέσο συναλλαγής, και η οποία μπορεί να μεταφέρεται, να αποθηκεύεται και να διακινείται ηλεκτρονικά.**

Ακολούθως, σύμφωνα με το άρθρο 6 της Οδηγίας, με τίτλο «Απάτη συνδεόμενη με τα συστήματα πληροφοριών» προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών – μελών προς ποινικοποίηση **δύο εγκληματικών συμπεριφορών.** Πιο συγκεκριμένα, κατά το άρθρο 6: «*Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλίσουν ότι*

⁶⁴ Οδηγία 2009/110/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Σεπτεμβρίου 2009, για την ανάληψη, άσκηση και προληπτική εποπτεία της δραστηριότητας ιδρύματος ηλεκτρονικού χρήματος, την τροποποίηση των οδηγιών 2005/60/EK και 2006/48/EK και την κατάργηση της οδηγίας 2000/46/EK (ΕΕ L 267 της 10.10.2009, σ. 7).

η άμεση ή έμμεση διενέργεια μεταφοράς χρημάτων, νομισματικής αξίας ή εικονικών νομισμάτων και, κατά συνέπεια, η πρόκληση παράνομης απώλειας περιουσίας άλλου προσώπου, με σκοπό την αποκόμιση παράνομου οφέλους για τον δράστη ή για τρίτους, τιμωρείται ως ποινικό αδίκημα, όταν τελείται εκ προθέσεως: α) με την χωρίς δικαίωμα παρεμπόδιση της λειτουργίας συστήματος πληροφοριών ή την παρεμβολή σε αυτήν, β) με την χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή, μετάδοση ή εξάλειψη ηλεκτρονικών δεδομένων». Συγχρόνως, με το άρθρο 7 της εν λόγω Οδηγίας («Μέσα χρησιμοποιούμενα για την τέλεση αδικημάτων») ορίζεται ότι: «Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλίσουν ότι η διαδικασία παραγωγής, προμήθειας για ιδία χρήση ή για λογαριασμό άλλου, συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής, εξαγωγής, πώλησης, μεταφοράς ή διανομής, ή η διάθεση μηχανισμού ή μέσου, ηλεκτρονικών δεδομένων ή άλλων μέσων πρωτίστως σχεδιασμένων ή ειδικά προσαρμοσμένων για τους σκοπούς της τέλεσης οποιουδήποτε από τα αδικήματα που αναφέρονται στο άρθρο 4 στοιχεία α) και β), στο άρθρο 5 στοιχεία α) και β) ή στο άρθρο 6, τουλάχιστον όταν τελείται με πρόθεση να χρησιμοποιηθούν τα μέσα αυτά, τιμωρείται ως ποινικό αδίκημα». Επιπρόσθετα, κατά την παρ. 6 του α. 9 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διασφαλίσουν ότι το αδίκημα που αναφέρεται στο άρθρο 6 τιμωρείται με **ποινή φυλάκισης το ανώτατο όριο της οποίας ανέρχεται τουλάχιστον σε τρία έτη**.

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι, όσον αφορά συγκεκριμένα στην Απάτη συνδεόμενη με τα συστήματα πληροφοριών, σε πεδίο αντικειμενικών υποστάσεων και ποινών η νομοθεσία της χώρας μας εναρμονίζεται με τις επιταγές της Ένωσης. Πράγματι, στο α. 386Α ΠΚ περιλαμβάνονται αυτούσιες οι εγκληματικές συμπεριφορές του α. 6, ενώ, παράλληλα, ποινικοποιούνται οι προπαρασκευαστικές πράξεις της απάτης με υπολογιστή με την πρόβλεψη του ιδιώνυμου αδικήματος της παρ. 2 του α. 386Α ΠΚ. Επιπρόσθετα, η επαπειλούμενη ποινή για την πλημμεληματική απάτη του α. 386Α ΠΚ είναι φυλάκιση (η οποία έχει ανώτατο όριο μέχρι 5 έτη στο δίκαιό μας). Ωστόσο το ζήτημα που ανακύπτει εν προκειμένω είναι **κατά πόσο καλύπτεται από την ισχύουσα διάταξη του α. 386Α ΠΚ η περίπτωση των ψηφιακών (εικονικών) νομισμάτων, γνωστά ως bitcoin**. Για να απαντήσουμε σε αυτήν την προβληματική,

θα πρέπει προηγουμένως να λάβουμε υπόψιν κάποιες βασικές έννοιες αναφορικά με τον ορισμό και τη νομική φύση των ψηφιακών νομισμάτων.

II) ΑΠΑΤΗ ΜΕ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ BITCOIN

1. Η έννοια του κρυπτονομίσματος

Ως κρυπτονομίσμα ορίζεται το «το ψηφιακό χρήμα» που έχει δημιουργηθεί με τεχνικές κρυπτογράφησης (encryption techniques)⁶⁵. Η ψηφιακή κρυπτογραφία την οποία χρησιμοποιούν τα ψηφιακά νομίσματα βασίζεται σε έναν συνδυασμό ιδιωτικών και δημόσιων κρυπτογραφικών κλειδιών (cryptographic keys)⁶⁶. Συγκεκριμένα, αφορά ένα είδος τεχνολογίας επινοημένο το 2008 βασισμένο στο blockchain, αν και το όνομα της είναι άμεσα συνδεδεμένο με το Bitcoin, αφού αποτελεί το «αρχιτεκτονικό» σχέδιο στη βάση του οποίου λειτουργούν τα ψηφιακά νομίσματα. Στη γλώσσα των κρυπτονομισμάτων ένα block είναι μια καταγεγραμμένη λίστα νέων συναλλαγών και μπορεί να αφορά στη θέση μιας ποσότητας κρυπτονομισμάτων⁶⁷. Όσες συναλλαγές καταγράφονται στο block δεν μεταβάλλονται. Μπορεί να προστεθεί μια εγγραφή, όχι όμως να αλλάξει ή να σβηστεί μια τέτοια. Το αποτέλεσμα είναι η δομή του block να μένει αμετάβλητη για πάντα. Συγχρόνως εξασφαλίζεται η διαφάνεια στις συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν καθώς και από ποιες διευθύνσεις, με αποτέλεσμα να καθίσταται ευχερέστερος ένας λογιστικός έλεγχος για τις συγκεκριμένες συναλλαγές. Ένα επιπλέον χαρακτηριστικό γνώρισμα της τεχνολογίας αυτής είναι ότι το λογισμικό της είναι προσβάσιμο σε όλους· όσες συναλλαγές πραγματοποιηθήκαν με Bitcoins από το 2009 και μετά είναι προσπελάσιμες με αποτέλεσμα ο οποιοσδήποτε να μπορεί να μάθει ποια διεύθυνση έστειλε κρυπτονομίσματα σε μια άλλη «διεύθυνση» καθώς και ποια είναι η τελευταία⁶⁸. Η δυνατότητα του να εισέρχεται ο οποιοσδήποτε στο σύστημα αυτό, το καθιστά πιο ασφαλές, αφού με αυτόν τον τρόπο διαγιγνώσκονται ευκολότερα οι αδυναμίες του, εν αντιθέσει με τα

⁶⁵ Oxford Dictionary

⁶⁶ "What Is Cryptocurrency: Everything You Need to Know." BlockGeeks, Αύγουστο 2017, blockgeeks.com/guides/whatiscryptocurrency

⁶⁷ Κυριακίδου Αννέτα, «Η Νομική φύση των κρυπτονομισμάτων», διπλωματική εργασία ΑΠΘ 2018, σελ. 28 επ.

⁶⁸ Κυριακίδου Αννέτα, ό.π.

συστήματα ασφαλείας των τραπεζών που βρίσκονται πολύ πιο εκτεθειμένα στον κίνδυνο του να πέσουν θύματα κυβερνοεγκλημάτων εξαιτίας του κλειστού χαρακτήρα τους αλλά και της περιορισμένης δυνατότητας πρόσβασης σε αυτά.

Όταν ολοκληρώνεται ένα block προστίθεται στην προϋπάρχουσα σελίδα, δημιουργώντας μια αλυσίδα από blocks (το λεγόμενο *blockchain*). Το blockchain είναι μια άκρως περίπλοκη τεχνολογία η οποία βασίζεται σε εξαιρετικά πολυσύνθετες αλγοριθμικές παραστάσεις. Εξαιτίας του γεγονότος ότι τα εικονικά νομίσματα είναι κρυπτογραφημένα, η επεξεργασία των συναλλαγών γίνεται μέσω επίλυσης μιας σειράς σύνθετων μαθηματικών προβλημάτων, των οποίων ο βαθμός δυσκολίας αυξάνεται όσο μεγαλώνει η αλυσίδα. Μέσω της τεχνολογίας αυτής γίνεται και η εξόρυξη των κρυπτονομισμάτων⁶⁹. Οι πληροφορίες για αυτήν την αλυσίδα (blockchain) είναι διαθέσιμες δημοσίως και βρίσκονται για πάντα εκτεθειμένες σε αυτή, ενώ οι συναλλαγές πραγματοποιούνται με ανώνυμο τρόπο (συνχότερα με τη δημιουργία ψευδωνύμων) και είναι ορατές σε όλους⁷⁰. Εάν ένα κρυπτονόμισμα σταλεί σε κάποιον τρίτο, πωληθεί ή εξορυχθεί (mining), τότε η ενέργεια αυτή είναι δημόσια και διαθέσιμη στο blockchain. Οι χρήστες, γνωρίζουν ακριβώς την αξία των κρυπτονομισμάτων που συναλλάχθηκαν στο σύστημα, αν και δεν γνωρίζουν την ταυτότητα του εκάστοτε χρήστη⁷¹. Πολλοί αντικρούζουν blockchain ως μια εναλλακτική οδό σε σχέση με τις τραπεζικές συναλλαγές. Αντί να προστρέξει κάποιος σε μια τράπεζα ή σε κάποιον οργανισμό για να πιστοποιήσει τη μεταφορά χρημάτων, με τη χρήση του blockchain καταφέρνει να πετύχει τη μεταφορά αυτή χωρίς να χρειάζονται μεσάζοντες. Εξάλλου, η κατάργηση των μεσαζόντων είναι και η φιλοσοφία πάνω στην οποία στηρίχθηκε ο δημιουργός⁷² των κρυπτονομισμάτων, έτσι ώστε να γίνεται εύκολα η μεταφορά ποσών

⁶⁹ Η εξόρυξη αυτή είναι ένας από τους τρόπους απόκτησης κρυπτονομισμάτων

⁷⁰ Συχνά το blockchain παρομοιάζεται με ένα δημόσιο λογιστικό βιβλίο (public ledger)

⁷¹ Κυριακίδου Α., ό.π. σελ. 29

⁷² Δημιουργός/οί του Bitcoin λέγεται ότι είναι ο/οι Satoshi Nakamoto

οπουδήποτε στον κόσμο, χωρίς την επέμβαση τρίτων. Η δημόσια πρόσβαση στο blockchain διευκολύνει τη διαφάνεια στις συναλλαγές και τη διάχυση της πληροφορίας. Με τον τρόπο αυτό διευκολύνεται η ελεγκτική διαδικασία καθώς υπάρχει εξάλειψη κάθε ενδεχομένου παραβάσεων, ακριβώς εξαιτίας της δημοσίας φύσεως των δεδομένων που βρίσκονται στο αποκεντρωμένο σύστημα⁷³.

2.Θετικές και αρνητικές πτυχές των bitcoins.

Σχετικά με τα θετικά στοιχεία των κρυπτονομισμάτων, σε αυτά συμπεριλαμβάνονται ονομαστικά η ανωνυμία, η ταχύτητα (μη χρήση μεσαζόντων), η ασφάλεια (διαφάνεια των συναλλαγών στο blockchain), η αδιαμφισβήτητη συναλλαγή, η αποκέντρωση και η αποσύνδεση από το παραστατικό χρήμα. Τα βασικότερα από τα οποία θα αναλυθούν κατωτέρω:

Η *ανωνυμία* στηρίζεται στη χρήση διευθύνσεων που δεν απαιτούν για τη δημιουργία τους πρόσβαση σε προσωπικά δεδομένα. Η τεχνολογία του blockchain δεν αποκαλύπτει τον χρήστη, αλλά μόνο το ποσό των κρυπτονομισμάτων (bitcoins) που μεταφέρονται. Το Bitcoin είναι μεν ανώνυμο, αλλά όχι ιδιωτικό: κάθε συναλλαγή που πραγματοποιείται με τη χρήση των διευθύνσεων αυτών (ανωνύμως ή με τη χρήση ψευδωνύμων) είναι ορατή στο κατανεμημένο ηλεκτρονικό δημόσιο βιβλίο, δηλαδή το blockchain. Έτσι, όλοι μπορούν να δουν το ποσό που μεταφέρθηκε, αλλά όχι ποιος βρίσκεται πίσω από αυτό⁷⁴.

⁷³ Κυριακίδου Α., ό.π., σελ. 30

⁷⁴ Κυριακίδου Α., ό.π., σελ. 45

Μία ακόμα θετική πλευρά της τεχνολογίας αυτής είναι η *αποκέντρωση* της, το γεγονός, δηλαδή, ότι δεν βασίζεται σε έναν συγκεκριμένο υπολογιστή ή σέρβερ για να λειτουργήσει. Η όλη λειτουργία του Bitcoin στηρίζεται πάνω σε ένα αποκεντρωμένο δίκτυο (peer-to-peer) το οποίο δεν είναι διόλου εύκολο να ελεγχθεί. Το ψηφιακό νόμισμα προσφέρει και κάποια σημαντικά πλεονεκτήματα έναντι των παραδοσιακών νομισμάτων. Με την απουσία Κεντρικής Αρχής μειώνονται σημαντικά τα κόστη συναλλαγών αφού δεν κοστολογείται προμήθεια του μεσάζοντα π.χ. της Τράπεζας, ο οποίος χρεώνει συνήθως ένα ποσό σε κάθε συναλλαγή. Ακόμα, βασικό είναι ότι τα κρυπτονομίσματα είναι οικουμενικά νομίσματα και δεν συνδέουν την τύχη τους με κάποια Κυβέρνηση ούτε και Κεντρική Αρχή⁷⁵. Ως προς την αποσύνδεση από το παραστατικό χρήμα αξίζει να σημειωθεί ότι τα ψηφιακά νομίσματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ηλεκτρονική αγορά αγαθών ή υπηρεσιών χωρίς την ύπαρξη φυσικών νομισμάτων και τραπεζογραμματίων ή τη χρήση συστημάτων μεταφοράς τραπεζικών λογαριασμών. Αυτό διαφοροποιεί το bitcoin από τα άλλα ψηφιακά νομίσματα, είναι το ότι αυτό δε μπορεί να ξοδευτεί πάνω από μία φορά.

Στα αρνητικά στοιχεία των κρυπτονομισμάτων συμπεριλαμβάνονται ονομαστικά η αστάθεια αυτών, η μη υποχρεωτικότητά τους, η χρήση τους ως μέσο και προϊόν εγκλημάτων (νομιμοποίηση – εκβίαση – τρομοκρατία – φοροδιαφυγή – απάτη), καθώς και η επιβάρυνση του περιβάλλοντος. Ένα από τα βασικά μειονεκτήματα των κρυπτονομισμάτων αποτελεί το γεγονός ότι αυτά δεν είναι ευρέως αποδεκτά, αλλά αναλώνονται μόνο σε μια διαδικτυακή κοινότητα η οποία τα αποδέχεται στις συναλλαγές. Ωστόσο, αυτό το μειονέκτημα διαρκώς εξασθενεί, καθώς ολοένα και περισσότεροι έμποροι και εταιρείες ανακοινώνουν ότι θα δέχονται τα

⁷⁵ π.χ. Ζιμπάμπουε, που λόγω της πολιτικής κατάστασης που επικρατεί στην αφρικάνικη αυτή χώρα τρισεκατομμύρια δολάρια Ζιμπάμπουε αξίζουν όσο ένα αμερικάνικο δολάριο

κρυπτονομίσματα ως μέσα πληρωμών ⁷⁶ και ότι θα πληρώνουν τους υπαλλήλους τους (εφόσον αυτοί το επιθυμούν) με τέτοια. Η αξία, ωστόσο, των κρυπτονομισμάτων και ειδικότερα του Bitcoin, διακυμαίνεται συνεχώς και θα χρειαστεί καιρός για να σταθεροποιηθεί. Αυτή η μεταβλητότητά του είναι που το καθιστά συγχρόνως και επικίνδυνο αποθαρρύνοντας τα Κράτη να το αναγνωρίσουν ως νόμισμα. Η μη κεντρική ρύθμισή τους από κάποια Αρχή, αφήνει, συγχρόνως ουσιαστικά, απροστάτευτους όσους συναλλάσσονται με αυτά⁷⁷. Περαιτέρω, με την ανωνυμία στις συναλλαγές τα κρυπτονομίσματα δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για πλήθος παράνομων δραστηριοτήτων (ως μέσα και προϊόντα εγκλημάτων).

3. Είναι το bitcoin νόμισμα;

Το όνομα “Bitcoin” προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων “bit” και “coin”. Η λέξη bit με τη σειρά της προέρχεται από τη σύμμιξη των λέξεων binary (= δυαδικό) και digit (=ψηφίο), γνωστοί όροι της πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών. Coin σημαίνει νόμισμα. Κατά κυριολεξία, λοιπόν, η λέξη Bitcoin σημαίνει «διφιονόμισμα»⁷⁸. Το ψηφιακό νόμισμα είναι άυλο, δηλαδή δεν (μπορεί να) έχει φυσική παρουσία, δημιουργείται μόνο βάσει αλγοριθμικών παραστάσεων, ενώ απαραίτητο εργαλείο, μέσω του οποίου οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να κάνουν συναλλαγές με αυτού του είδους νομίσματα⁷⁹, είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής. Πεδίο προβληματισμού

⁷⁶ Πρόσφατα η εταιρεία AMAZON ανακοίνωσε ότι ετοιμάζεται να δεχθεί Bitcoins για την πληρωμή των προϊόντων της. Next Lever for cryptocurrencies: Is Amazon preparing to accept Bitcoin Payments <https://www.ccn.com/next-level-cryptocurrencies-will-amazon-accept-bitcoin-payments.com> / Επίσης και η γνωστή εταιρεία ηλεκτρονικών DELL, έχει αρχίσει να δέχεται κρυπτονομίσματα ως μέσω πληρωμής <https://www.ccn.com/next-level-cryptocurrencies-will-amazon-accept-bitcoinpayments> για τα προϊόντα της όπως υπολογιστές, έξυπνα κινητά κλπ, www.dell.com.learn/us/en/uscorp1/campaigns/bitcoinmarketing.com, Οκτώβριος 2016

⁷⁷ Τσελώνη Ευγενία – Υβόννη, «Το ψηφιακό νόμισμα bitcoin και οι εγκληματικές ενέργειες που απορρέουν από τη φύση του», διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

⁷⁸ Το δωδίο λαμβάνει μόνο δύο τιμές, οι οποίες αναπαριστώνται με τα ψηφία 0 και 1.

⁷⁹ Το λογισμικό έχει φτιαχτεί ώστε να επιτρέψει την έκδοση μόνο 21 εκατομμυρίων Bitcoins. Προβλέπεται ότι το έτος 2149 όλα τα Bitcoins θα έχουν εξορυχθεί, με αποτέλεσμα η διαδικασία της εξόρυξης να περιορίζεται σε ορισμένη περίοδο και αριθμητικά. Η εξόρυξη είναι μια διαδικασία εξαιρετικά περίπλοκη και είναι προσβάσιμη μόνο σε όσους είναι εξειδικευμένοι, για αυτό και αρκετές εταιρείες έχουν προσλάβει ειδικούς οι οποίοι είναι σε θέση να φέρουν εις πέρας την

αποτελεί συχνά το εάν το κρυπτονόμισμα συνιστά χρήμα ή όχι. Η υπαγωγή του bitcoin καθώς και των κρυπτονομισμάτων εν γένει στο υπό στενή έννοια χρήμα αποκλείεται εκ προοιμίου, δεδομένου ότι κανένα κράτος δεν το έχει ορίσει ως υποχρεωτικό μέσο πληρωμής. Ωστόσο, οι απόψεις δίστανται, σχετικά με το κατά πόσο το Bitcoin δύναται να ενταχθεί στην ευρεία έννοια του χρήματος και επομένως να λειτουργήσει ως χρήμα και δη ως αξιόπιστος και σταθερός φορέας ανταλλακτικής αξίας.

Βάσει του πρακτικού ορισμού του χρήματος, χρήμα είναι οτιδήποτε απολαμβάνει γενικής αποδοχής ως μέσο πληρωμών¹. Ο βαθμός της απαραίτητης αυτής γενικής αποδοχής μπορεί να κριθεί βάσει των άρθρων 291 και 292 ΑΚ τα οποία ότι το ξένο νόμισμα αποτελεί πάντοτε χρήμα υπο ευρεία έννοια από οποιοδήποτε κράτος και αν προέρχεται. Άξιο αναφοράς είναι ότι το 2017 στις ΗΠΑ βρισκόνταν σε κυκλοφορία μπίτκοινς αξίας 13,29 δισεκατομμυρίων δολλαρίων. Επομένως η άποψη της ΕΚΤ ότι τα κρυπτονομίσματα δεν αποτελούν χρήμα υπο την ευρεία έννοια, επειδή δεν λαμβάνει αποδοχής ως μέσο πληρωμών δεν ευσταθεί, αφού βάσει του προαναφερθέντος πρακτικού ορισμού του χρήματος πρέπει να θεωρηθεί ως τέτοιο. Διαφορετικά δείχνουν να είναι ωστόσο τα πράγματα βάσει του ουσιαστικού ορισμού χρήματος. Κατά τη Θεωρία του Ελληνικού Δικαίου, και συγκεκριμένα κατά τον Απ. Γεωργιάδη⁸⁰ στον πυρήνα του χρήματος (στο χρήμα με τη στενή δηλαδή έννοια του όρου ή αλλιώς νόμιμο χρήμα) εντάσσονται τα κινητά πράγματα, τα οποία **κατά νομοθετική επιταγή** γίνονται υποχρεωτικώς δεκτά στις συναλλαγές ως μέσα πληρωμών. Σε κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βάσει του άρθρου 10 του Κανονισμού 98/974/ΕΚ, τα τραπεζογραμμάτια του ευρώ είναι τα μόνα που έχουν την ιδιότητα νόμιμου χρήματος. Καθίσταται συνεπώς αντιληπτό πως άλλες

διαδικασία της εξόρυξης και να ανταμειφθούν με κρυπτονομίσματα τα οποία οι εργοδότες τους θα ανταλλάξουν την κατάλληλη στιγμή με παραδοσιακό χρήμα.

⁸⁰ Βλ. *σχετικώς Γεωργιάδη Απ., Ενοχικό Δίκαιο - Γενικό Μέρος, 2015, Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, § 8.*

μορφές χρήματος, όπως και το bitcoin, δεν έχουν καμία νόμιμη αναγνώριση. Και πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, το bitcoin ως αντικείμενο δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο νομιμοποίησης με κάποιο ουσιαστικό νόμο που παράγει κανόνες δικαίου. Πέρα, βέβαια, από τη μη νομιμοποίηση στην εθνικό και ευρωπαϊκή έννομη τάξη, το bitcoin δεν δύναται φύσει να θεωρηθεί νόμισμα, αφού είναι αντικείμενο μη ελέγξιμο από κάθε κεντρική εκδοτική και ελεγκτική αρχή⁸¹.

88/2021 ΕΦ ΔΥΤ ΣΤΕΡ ΕΛΛΑΔ (ΜΟΝ) (813522)

«Κατά την ελληνική έννομη τάξη το bitcoin θεωρείται ψηφιακό δεδομένο και όχι νόμισμα. Στην ουσία είναι μια ψηφιακή μονάδα αξίας που μπορεί να ανταλλάσσεται ηλεκτρονικά και δεν έχει φυσική μορφή. Το bitcoin δημιουργείται και παρακολουθείται από ένα δίκτυο υπολογιστών μέσω πολύπλοκων μαθηματικών τύπων και όχι από μία ενιαία αρχή ή οργανισμό. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα λόγω της ευμεταβλητότητάς του δεν το θεωρεί χρήμα ενώ περαιτέρω δεν εκδίδεται από καμία κεντρική δημόσια αρχή. Για το λόγο αυτό η ΕΚΤ δεν εγγυάται το δικαίωμα οποιουδήποτε να το χρησιμοποιεί ως μέσο πληρωμής όπως αντίθετα συμβαίνει με το ευρώ. Ο κίνδυνος από τις συναλλαγές τόσο για τους συναλλασσόμενους όσο και για το κράτος είναι μεγάλος όταν πραγματοποιούνται συναλλαγές εντός της επικράτειας του σε κρυπτονόμισμα κυρίως γιατί οποιοδήποτε εισόδημα από κρυπτονόμισμα παραμένει αφορολόγητο ενώ περαιτέρω δεν υπάρχει νομοθετική ρύθμιση για τέτοιου είδους συναλλαγές. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η εισροή κεφαλαίων στην ημεδαπή υπό την μορφή bitcoin και εν γένει κρυπτονομίσματος σε οποιαδήποτε έννομη σχέση και αν ερείδεται αντίκειται στην ουσιαστική έννομη τάξη, καθώς ευνοεί την φοροδιαφυγή και διευκολύνει την τέλεση

⁸¹ Βλ. σχετικώς Καζαζάκη Ι. Θεόδωρο (Πρωτοδίκης), Άρθρο – Μελέτη: «Bitcoin» Νομική θεώρηση ενός αρρύθμιστου ψηφιακού νομίσματος, ΕλλΔνη 4/2015 (56) και Χρήστο Παρασκευόπουλο – Κόλια, επιστημονικό Άρθρο: Οικονομικές, τεχνικές και νομικές όψεις του Bitcoin, Legal Insight, Μαρτίος 2014

βαρύτατων αξιόποινων πράξεων και δη κακουργημάτων, εντείνει την ανασφάλεια των συναλλαγών πλήττοντας με τον τρόπο αυτό την εθνική οικονομία. Κατ' αποτέλεσμα η αναγνώριση ισχύος στην ημεδαπή μιας απόφασης που αναγνωρίζει το ίδιο το bitcoin ως μια αποκεντρωμένη μονάδα νομίσματος ομότιμων (peer to peer) την ύπαρξη χρέους σε bitcoin θα οδηγούσε στην ανάπτυξη των ανωτέρω συνεπειών και για το λόγο αυτό αντιτίθεται στην δημόσια τάξη, δηλαδή στους θεμελιώδεις κανόνες και αρχές που κρατούν κατά τον παρόντα χρόνο στην ελληνική έννομη τάξη και απηχούν τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτειακές και πολιτικές αντιλήψεις. Περαιτέρω η αναγνώριση ισχύος στην Ελλάδα μιας αλλοδαπής διαιτητικής απόφασης που αναγνωρίζει το bitcoin ως αποκεντρωμένη μονάδα νομίσματος ομότιμων (peer to peer), διαταράσσει ουσιωδώς το βιοτικό ρυθμό της χώρας αφού ενθαρρύνει τις συναλλαγές σε bitcoin και προάγει την εξομοίωση αυτού με τον νόμιμο χρήμα, την στιγμή που το κρυπτονόμισμα υφίσταται ραγδαίες και απρόβλεπτες αυξομειώσεις βραχυπρόθεσμα »

Μπορεί βέβαια να μην θεωρείται ως νόμισμα υπό μια αυστηρή θεωρητική εξέταση, ωστόσο εν τοις πράγμασιν αποκτά ιδιαίτερη νομισματική ισχύ. Με την πάροδο του χρόνου, το Bitcoin γίνεται αποδεκτό ως γενικό μέσον πληρωμών από όλο και μεγαλύτερο μέρος της εγχώριας και διεθνούς αγοράς. Στην πράξη, η αποδοχή του ως μέσου συναλλαγής είναι καθαρά θέμα ιδιωτικής βούλησης και δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα⁸². Καταλυτική στην αναγνώριση του bitcoin ως μέσου πληρωμής υπήρξε η απόφαση του ΔΕΕ “Skatteverket v. David Hedqvist”, η οποία και αναλύεται παρακάτω.

Η απόφαση του ΔΕΕ (Skatteverket v. David Hedqvist C-264/14)⁸³

⁸² Τσελώνη Ευγενία – Υβόννη, ό.π. σελ. 29

⁸³ Βλ. Απόφαση ΔΕΕ C-264/14, 2015. Skatteverket v. David Hedqvist, Προδικαστική παραπομπή –

Σε αυτή την απόφαση, το ΔΕΕ χαρακτήρισε το Bitcoin ως μέσο πληρωμής, αναφέροντας συγκεκριμένα ότι η αγοραπωλησία του από επιτηδευματίες δεν υπόκειται στην επιβολή ΦΠΑ. Πιο συγκεκριμένα, στο σημείο 11 της απόφασης αναφέρει ότι: «το Bitcoin χρησιμοποιείται ως επί το πλείστον για πληρωμές μεταξύ ιδιωτών στο Διαδίκτυο, καθώς και σε ορισμένα διαδικτυακά εμπορικά καταστήματα που δέχονται το συγκεκριμένο νόμισμα. [...] Το σύστημα του Bitcoin επιτρέπει την κατοχή και μεταφορά, ανωνύμως, ποσών εκπεφρασμένων σε Bitcoin εντός του δικτύου από χρήστες που διαθέτουν διευθύνσεις Bitcoin». Έκρινε, λοιπόν, ότι η εταιρία, που παρείχε υπηρεσίες από αγοραπωλησίες συμβατικών νομισμάτων έναντι του εικονικού νομίσματος Bitcoin και αντιστρόφως, παρείχε υπηρεσίες από επαχθή αιτία, οι οποίες κανονικά υπόκεινται σε ΦΠΑ σύμφωνα με την οδηγία 2006/112/EK «σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας». Στην προκειμένη, όμως, περίπτωση λόγω της φύσης και του σκοπού του bitcoin ως μέσου πληρωμών, εφαρμόστηκε η εξαίρεση που προβλέπεται στην Οδηγία, άρθρο 135 παρ. 1 περ. δ': «Τα κράτη μέλη απαλλάσσουν τις ακόλουθες πράξεις, περιλαμβανομένης της διαπραγμάτευσης, οι οποίες αφορούν καταθέσεις, τρεχούμενους λογαριασμούς, πληρωμές, μεταφορές χρημάτων, απαιτήσεις, επιταγές».

Οι ιδιώτες βέβαια που χρησιμοποιούν ψηφιακά νομίσματα το έχουν αναγνωρίσει ως νόμισμα. Ωστόσο, το τελευταίο επιτελεί κάποιες κοινώς αποδεκτές λειτουργίες, οι οποίες και εξετάζονται παρακάτω, ώστε να μπορέσει κανείς να επαληθεύσει κατά πόσο το ψηφιακό νόμισμα ανταποκρίνεται σ' αυτές. Ο παγκόσμιος ορισμός του χρήματος απαιτεί

Κοινό Σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) – Οδηγία 2006/112/EK – Άρθρα 2, παράγραφος 1, στοιχείο γ', και 135, παράγραφος 1, στοιχεία δ' έως στ' – Υπηρεσίες παρεχόμενες εξ επαχθούς αιτίας – Συναλλαγές ανταλλαγής εικονικού νομίσματος "bitcoin" με συμβατικά νομίσματα – Απαλλαγή. Αποφασίσθηκε την 22^α Οκτωβρίου 2015. Ανακτήθηκε από <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=170305&doclang=EL>

αυτό να διαθέτει σωρευτικά τα εξής χαρακτηριστικά:

4. Ειδικότερα χαρακτηριστικά του bitcoin

Ως προς τη χρήση του Bitcoin ως μέσου συναλλαγής (**medium of exchange**) παραπέμπουμε σε όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω, υπ' αριθμ. 7 και 7.1. Περιληπτικά, επαναλαμβάνουμε ότι αυτό γίνεται αποδεκτό ως μέσο συναλλαγών από ένα μεγάλο μέρος της (διαδικτυακής) κοινότητας που συνεχώς αυξάνεται. Αναφορικά με την ιδιότητα του **ως λογιστικής μονάδας (Unit of account)** ένα Bitcoin θα μπορούσε να θεωρηθεί εγγενώς και διαισθητικά πολύτιμο δεδομένου του πόσο δύσκολο είναι να παραχθεί⁸⁴. Η δυσκολία παραγωγής νέων Bitcoins σε συνδυασμό με την τεχνητή έλλειψή τους συναπάγεται ότι μια μέρα τα Bitcoins, όπως ο χρυσός, θα μπορούσαν να θεωρηθούν "σπάνια" και ως συνεπώς πολύτιμα. Πάντως, ακόμα και αν δεχτούμε ότι τα Bitcoins είναι παρόμοια με το χρυσό υπ' αυτούς τους όρους, δε μπορούν να αποτελέσουν μια λογιστική μονάδα, αφού η αξία τους καθορίζεται σύμφωνα με τους κανόνες της ζήτησης της αγοράς. Προς το παρόν, λοιπόν, το Bitcoin δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως λογιστική μονάδα, αφού η αξία του αλλάζει συχνότατα. Για να μπορεί, έστω, στο μέλλον να θεωρηθεί ως λογιστική μονάδα θα πρέπει η αξία του να μπορεί να σταθεροποιηθεί αρκετά. Στον αντίποδα, υποστηρίζεται, ότι το Bitcoin μπορεί να εκφράσει την αξία κάθε αγαθού και υπηρεσίας και άρα μπορεί να αποτελέσει και μέτρο αξιών. Και αυτό γιατί, η χρηματική αξία είναι άυλη και δεν πρέπει να συγχέεται με τον υλικό φορέα που την

⁸⁴ Υπενθυμίζουμε ότι το Bitcoin δεν θα παράγεται πλέον μετά από κάποια χρόνια, όταν εξορυχθούν όλα τα Bitcoins.

ενσωματώνει. Ενώ, λοιπόν, το ηλεκτρονικό χρήμα ενσωματώνει χρηματική αξία, το Bitcoin αποτελεί το ίδιο χρηματική αξία χωρίς να αποτυπώνεται σε κάποιον υλικό φορέα. Το Bitcoin, επίσης, χωρίζεται σε μονάδες και υποδιαίρεσεις. Η ιδιότητά του αυτή αυξάνει την ακρίβεια της αποτίμησης των περιουσιακών στοιχείων και τη χρησιμότητά της κατά τη διάρκεια των συναλλαγών ⁸⁵.

Στη σύγχρονη εποχή η αξία του χρήματος, από την άποψη της αγοραστικής του δύναμης, ορίζεται αποκλειστικά από το νόμο και δεν έχει καμία σχέση με το κόστος των υλικών που εμπλέκονται στην παραγωγή του. Ποια είναι λοιπόν η αξία του Bitcoin ή οποιουδήποτε άλλου κρυπτονομίσματος; Η αξία του Bitcoin ως **μέσο αποθήκευσης αξίας (Store of value)** και των άλλων κρυπτονομισμάτων είναι εν γένει πολύ ασταθής, γεγονός που έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τη σταθερότητα των τιμών. Η αγοραστική τους δύναμη εξαρτάται από την προσφορά και τη ζήτηση με συνέπεια να προσιδιάζουν περισσότερο με εμπόρευμα. Τα κρυπτονομίσματα και σε αυτήν περίπτωση παρουσιάζουν παρόμοια χαρακτηριστικά με την περίπτωση της λογιστικής μονάδας. Μελλοντικά, το Bitcoin (είτε όλα τα κρυπτονομίσματα) ενδέχεται να είναι αρκετά σταθερό ως τιμή ώστε να ικανοποιεί τα κριτήρια ως μέσο αποθήκευσης αξίας, αλλά αυτή τη στιγμή αυτό δε δύναται να συμβεί. Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, ότι σήμερα το Bitcoin δεν είναι σε θέση να αποθηκεύσει αξία στο βαθμό που θα ικανοποιούσε το τρίτο κριτήριο ώστε να έχει το νομικό υπόβαθρο του χρήματος. Το Bitcoin, συνεπώς, δεν πληροί και τις τρεις λειτουργίες του χρήματος και άρα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως νόμισμα ⁸⁶

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστούν οι διαφορές του από το παραστατικό χρήμα. Ειδικότερα, το παραστατικό χρήμα δεν έχει

⁸⁵ Τσελώνη Ευγενία - Υβόννη, ό.π. σελ. 30

⁸⁶ Υποστηρίζεται βέβαια και η άποψη ότι το Bitcoin πληροί τις τρεις λειτουργίες του χρήματος, βλ. Τσελώνη Ευγενία – Υβόννη, ό.π., σελ. 31

αντίκρισμα σε χρυσό, αλλά η αξία του είναι μόνο ανταλλακτική. Υπάρχει, λοιπόν, διαχωρισμός της αξίας που μεταβιβάζεται και του υλικού φορέα αυτής. Παραστατικό χρήμα ή αλλιώς χρήμα αναγκαστικής κυκλοφορίας είναι το μέσον πληρωμής το οποίο δεν καλύπτεται από αποθεματικό άλλων υλικών (π.χ. χρυσός) και επομένως στερείται κάποιας εσωτερικής αξίας έστω και έμμεσα. Επιβάλλεται στις συναλλαγές από κάποια αρχή (συνήθως το κράτος) τόσο στις πληρωμές όσο και στις εισπράξεις. Εκφράζεται με κάποια νομισματική μονάδα και έχει την μορφή συνήθως χαρτονομισμάτων και κερμάτων, τα οποία μπορεί να έχουν ονομαστική αξία ίση, πολλαπλάσια ή υποπολλαπλάσια της νομισματικής μονάδας. Συγκριτικά με το ηλεκτρονικό χρήμα, αυτό είναι ένα μέσο απούλοποίησης και ηλεκτρονικής αποθήκευσης, του νόμιμου χρήματος. Δεν αποτελεί αυτό καθ' εαυτό μέσο συναλλαγών, δεδομένου ότι τα συναλλασσόμενα με ηλεκτρονικό χρήμα μέρη εξακολουθούν να χρησιμοποιούν ως μέσο ανταλλαγής την ενσωματωμένη στο ηλεκτρονικό απόθεμα νομισματική αξία, δηλαδή το νόμιμο χρήμα. Συνεπώς δεν υπάρχει κάποια ουσιώδης ταύτιση με τα κρυπτονομίσματα.

5. Η έκταση χρήσης του Bitcoin

Το Bitcoin ως νόμισμα εξαιτίας της συνεχόμενως αυξανόμενης χρησιμότητάς του και κυρίως λόγω της σπανιότητάς του διαδραματίζει ενεργό ρόλο στο παιχνίδι της παγκόσμιας οικονομίας. Μεγάλοι επιχειρηματικοί κύκλοι, όπως η Google, το Amazon, το e-Bay εντάσσουν το Bitcoin ως μέσο πληρωμών. Ακόμα και πιο μικρές επιχειρήσεις, και πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, όπως ιδιωτικά ΚΤΕΟ, καφετέριες, επιχειρήσεις πώλησης τροφίμων και ποτών, εταιρείες που ασχολούνται με υπολογιστές και ιστοσελίδες, αλλά και δικηγορικά γραφεία αποδέχονται το bitcoin στις συναλλαγές τους. Αξιοσημείωτο είναι η εμφάνιση του Bitcoin στο στον χώρο της παιδείας, όπως αναδεικνύεται από το παράδειγμα του Πανεπιστήμιου της

Κύπρου το οποίο δέχεται τις πληρωμές των διδάκτρων για τα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών σε bitcoins. Η μόνη χώρα η οποία βρίσκεται στην Ευρώπη και υπάρχει απόλυτη απαγόρευση των είναι τα Σκόπια, χώρα που επιδιώκει την ένταξη της στην Ε.Ε. και συνακόλουθα στην Ευρωζώνη. Συγκεκριμένα από τότε που άρχισε η ευρεία χρήση των κρυπτονομισμάτων η πληρωμή με αυτά είναι παράνομη στην χώρα και η χρήση του ψηφιακού νομίσματος είναι ποινικά κολάσιμη. Μάλιστα η πληρωμή με Bitcoin και οποιοδήποτε άλλο κρυπτονόμισμα είναι απαγορευμένη και οποιοσδήποτε τα χρησιμοποιεί για οποιαδήποτε συναλλαγή παραβιάζει το νόμο κινδυνεύει με φυλακιστεί με ποινή φυλάκισης έως 5 ετών.

Το Μπανγκλαντές ίσως είναι η χώρα που έχει το σκληρότερο νόμο για κατοχή και συναλλαγές με κρυπτονομίσματα. Η χώρα αυτή βρίσκεται σταθερά στις λίστες του ECOSOC με τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Στις αρχές του 2014 η Κεντρική Τράπεζα της χώρας ανακοινώνει πως ο οποιοδήποτε συλληφθεί στην χώρα να χρησιμοποιεί για οποιοδήποτε λόγο κρυπτονομίσματα είτε έστω να κατέχει κινδυνεύει να καταδικαστεί έως και σε 12 χρόνια φυλάκισης σύμφωνα με το εθνικό νόμο της χώρας περί ξεπλύματος χρήματος (νόμος 2012). Μέχρι σήμερα ο νόμος αυτός όμως δεν εμπόδισε τις συναλλαγές να γίνονται με κρυπτονομίσματα και δεν υπήρξε ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα των μέτρων που εξαγγέλθηκαν. Για αυτό σήμερα αξιωματούχοι του ηλεκτρονικού εγκλήματος έχουν δηλώσει ότι θα κυνηγήσουν όσους κατέχουν και συναλλάσσονται με κρυπτονομίσματα αν και αναγνωρίζουν ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κρυπτονομισμάτων καθιστούν το έργο τους εξαιρετικά περίπλοκο. Οι Η.Π.Α. είναι η χώρα η οποία έχει θέσει ένα αυτόνομο νομοθετικό πλαίσιο προς ρύθμιση των κρυπτονομισμάτων όπως αναφέρθηκε και άνω, το Bitlisence. Στις Η.Π.Α τα κρυπτονομίσματα αντιμετωπίζουν διαφορετική αντιμετώπιση από το IRS, διαφορετικά από τη SEC εντελώς διαφορετική από τα δικαστήρια τα οποία προσπαθούν να προσδιορίσουν την νομική φύση των κρυπτονομισμάτων. Για το IRS είναι ξεκάθαρο ότι τα κρυπτονομίσματα είναι περιουσία και όχι νόμισμα και αυτό επηρεάζει και τη φορολογία τους (το σύστημα φορολογίας

στις Η.Π.Α. αναλύθηκε άνω διεξοδικά). Σύμφωνα με την απόφαση, πρόσφατα το Ethereum, το κρυπτονόμισμα δεύτερη γενιάς δεν είναι αξιόγραφο όπως γινόταν δεκτό από την SEC μέχρι τώρα. Αλλά είναι περιουσιακό στοιχείο καθώς δεν τηρεί τις προϋποθέσεις που τίθενται από τον νόμο περί Αξιογράφων αλλά και από την απόφαση του SEC v. Howey Co του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. (2004), η οποία αποτελεί νομοθετικό προηγούμενο για να χαρακτηριστεί μια οντότητα ως Αξιόγραφο.

Στην ελληνική επικράτεια το πρώτο νομικό «τετ α τετ» με τα κρυπτονομίσματα δόθηκε με αφορμή μια ποινική υπόθεση σχετικά με τη σύλληψη ενός Ρώσου γνωστού και ως «μάγου των Bitcoin» στην Υπόθεση «Μάγου των Bitcoin». Στα μέσα του 2017 γνωστοποιείται η είδηση πως οι Ελληνικές Διοικητικές Αρχές σε συνεργασία με τις Αμερικάνικες Υπηρεσίες συλλαμβάνουν έναν 38χρονο Ρώσο ο οποίος φερόταν ο αρχηγός εγκληματικής οργάνωσης από το 2011 η οποία είχε αναλάβει τη λειτουργία ενός από των σημαντικότερων ιστοχώρων ηλεκτρονικού εγκλήματος παγκοσμίως. Η σύλληψη του ήταν απόρροια μιας συντονισμένης ενέργειας που είχε ως κέντρο το Τόκυο της Ιαπωνίας η οποία οργανώθηκε οι αμερικάνικες αρχές εναντίον μιας εταιρείας ανταλλαγής Βουλγαρικής ταυτότητας και υπαγόμενης στο κυπριακό δίκαιο. Ο 38 χρόνος Ρώσος, εις βάρος του οποίου είχε εκδοθεί και εκκρεμούσε διεθνές ένταλμα σύλληψης, αντιμετώπιζε κατηγορίες περί νομιμοποίησης εσόδων τα οποία προέρχονταν από εγκληματικές δραστηριότητες με την χρήση μια διαδυκτιακής υπηρεσίας ανταλλαγής ψηφιακών νομισμάτων. Οι Η.Π.Α. οι οποίες και ζήτησαν την έκδοση του στην Αμερική ⁸⁷ υπολόγιζαν ότι το ποσό των νομιμοποιημένων χρημάτων από τις παράνομες δραστηριότητες ανερχόταν στα 4 δισεκατομμύρια δολάρια αφού μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας

⁸⁷ X. Μυλώπουλος, " Χωρεί έκδοση στις ΗΠΑ για νομιμοποίηση κρυπτονομισμάτων (bitcoin) προερχομένων από εγκληματική δραστηριότητα" ΠοινΧρ 2018, σελ 177 X. Μυλώπουλος, " Χωρεί έκδοση στις ΗΠΑ για νομιμοποίηση κρυπτονομισμάτων (bitcoin) προερχομένων από εγκληματική δραστηριότητα" ΠοινΧρ 2018, σελ 177

πραγματοποιήθηκαν καταθέσεις περίπου 7 εκατομμυρίων ψηφιακών νομισμάτων⁸⁸). Ο συγκεκριμένος Ρώσος προκάλεσε τη μεγαλύτερη ληστεία κρυπτονομισμάτων, κάτι που φυσικά αμφισβητεί την αξιοπιστία του νομίσματος, δεδομένου ότι κλάπηκαν 650.000 Bitcoins από την πλατφόρμα Mt.Gox το 2011.

Το Συμβούλιο Εφετών Θεσσαλονίκης με την υπ' αρ. 690/2017 απόφαση του γνωμοδότησε υπέρ της εκδόσεως του στις δικαστικές αρχές των Η.Π.Α., αφού έκρινε πως η κατά τόπο αρμοδιότητα άνηκε στα δικαιοδοτικά όργανα των Η.Π.Α. Εναντίον της απόφασης του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης άσκηθηκε έφεση και ο Άρειος Πάγος κατά το αρ. το αρ. 451 παρ. 1 ΚποινΔ και ο Α.Π. εξέτασε την νομιμότητα και την ουσία της ασκηθείσας έφεσης ασκώντας καθήκοντα δευτεροβάθμιου οργάνου και όχι αναιρετικού σ' αυτήν την περίπτωση, διότι αφορά έφεση κατά απόφασης του Συμβουλίου για την έκδοση αλλοδαπού σε δικαιοδοτικό όργανο άλλης χώρας. Οι περιγραφόμενες στο κατηγορητήριο του Εισαγγελέα της Καλιφόρνια ποινικά κολάσιμες πράξεις, από τον οποίο εκκρεμούσε και το ένταλμα σύλληψης, είναι αξιόποινες και στην ελληνική έννομη τάξη στοιχειοθετώντας κατ'αντιστοιχία τη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από τις εγκληματικές δραστηριότητες της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών (άρ. 20 Ν.3459/2006, όπως αντικαστάθηκε με το αρ. 20 Ν. 4139/2013), της διακεκριμένης κλοπής (αρ. 374 περ. ε ΠΚ), της εκβίασης (αρ. 385 περ. 1 εδ. β Π.Κ.) και της διακεκριμένης κλοπής (αρ. 374 περ. ε ΠΚ), που τελέσθηκε και της διακεκριμένης απάτης με υπολογιστή αρ. 386 Α σε συνδυασμό με το αρ. 386 παρ.2206 που τελέσθηκε εν γνώσει του δράστη με τη μετατροπή και τη μεταβίβαση περιουσίας προερχόμενης από τις ανωτέρω εγκληματικές δραστηριότητες με σκοπό την απόρριψη και τη συγκάλυψη παράνομης προέλευσής της και την παροχή συνδρομής σε οποιονδήποτε εμπλέκεται στις

⁸⁸ Γ. Παπαδόπουλος, Τα bitcoins και το "ξέπλυμα στο διαδίκτυο, Ιούλιος 2017, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας η "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ", <http://www.kathimerini.gr/920377/article/epikairothta/ellada/ta-bitcoins-kai-to-3eplymastodiadiktvo-televtaiá-épiskepsh-12/06/2018>

δραστηριότητες αυτές, προκειμένου να αποφύγει τις έννομες συνέπειες των πράξεων του. Την αποκάλυψη και συγκάλυψη της φύσης της προέλευσης, διάθεσης, διακίνησης και της χρήσης περιουσίας προερχόμενης από τις ανωτέρω εγκληματικές δραστηριότητες, την απόκτηση, την κατοχή και διαχείριση και χρήση της προερχόμενης από τις άνω εγκληματικές δραστηριότητες περιουσίας και τη σύσταση οργάνωσης ή ομάδας δυο τουλάχιστον ατόμων για την διάπραξη των εν λόγω πράξεων, από πρόσωπο που ενεργεί, τόσο για λογαριασμό του, όσο και προς όφελος και εντός των πλαισίων εγκληματικής οργάνωσης ή ομάδας δύο τουλάχιστον ατόμων για τη διάπραξη των εν λόγω πράξεων, από πρόσωπο το οποίο ενεργεί τόσο για λογαριασμό του, όσο και προς όφελός και εντός των πλαισίων εγκληματικής οργάνωσης ή ομάδας που προβλέπεται, από τις διατάξεις των άρθρων 1.2 περ.α',β',γ',ε', 3 περ. ζ', θ', κ', 4 παρ. 1, 45 περ. 1, 46 , 48-50 του Ν.3691/2008 και τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή 50.000 – 2.000.000 Ευρώ. Για πρώτη φορά, λοιπόν, η ελληνική έννομη τάξη εισήχθη σε μια διαδικασία εξέτασης περί υπαγωγής ή μη κρυπτονομισμάτων στις ελληνικές ποινικές διατάξεις.

6. Η νομική φύση του bitcoin

Η πρώτη επίσημη τοποθέτηση σχετικά με την νομική φύση των κρυπτονομισμάτων μετά και την αλματώδη εκτόξευση της τιμής τους (ιδιαίτερα του Bitcoin) πραγματοποιείται τον Φεβρουάριο του 2018 από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς. Με απόλυτο τρόπο η ανακοίνωση καλεί το κοινό να απέχει από οποιαδήποτε συναλλαγή με κρυπτονομίσματα ⁸⁹ τονίζοντας ως ανησυχητικό φαινόμενο την διόγκωση αγοράς κρυπτονομισμάτων, όπως το Bitcoin ή το Ethereum. Τα χαρακτηρίζει ως κατασκευάσματα οποία δεν αποτελούν νόμισμα, δεν εποπτεύονται από

⁸⁹ Διαθέσιμο ολόκληρο το κείμενο της από 15/02/2018 ανακοίνωση στην ιστοσελίδα <http://www.hcmc.gr>

κάποια Κεντρική Τράπεζα, ούτε και θεωρούνται κινητές αξίες ώστε να υπόκεινται στην εποπτεία και τον έλεγχο της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς, με αποτέλεσμα οι κάτοχοι τους, δηλαδή τα άτομα τα οποία τα αγοράζουν, να μη τυγχάνουν οποιασδήποτε προστασίας όπως συμβαίνει με τους άλλους τίτλους που διαπραγματεύονται σε ρυθμισμένους τρόπους συναλλαγών. Άρα από τη στιγμή που δεν υπάρχει κάποιο νομικό υπόβαθρο στην χώρα μας για το εικονικό νόμισμα, ο κίνδυνος απώλειας μέρους ή ακόμα και του συνόλου του κεφαλαίου που έχει επενδυθεί ενέχει σε μεγάλο βαθμό. Με την ανακοίνωση - προειδοποίηση αυτή η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς χαρακτηρίζει τα κρυπτονομίσματα ως «φούσκα», η οποία από τη μια δεν εξυπηρετεί καμία ανάγκη και από την άλλη εγκυμονεί πληθώρα κινδύνων για τους πολίτες που παρασύρονται από το δέλεαρ του εύκολου κέρδους. Η ανακοίνωση – προειδοποίηση επικαλείται την κοινή προειδοποίηση που εξέδωσαν οι τρεις ευρωπαϊκές εποπτικές αρχές (Τραπεζική, Κεφαλαιαγορών και Ασφαλιστικών Εταιρειών) αναφορικά με τους κινδύνους που ενυπάρχουν στις συναλλαγές με το εικονικό νόμισμα. Στην κοινή ανακοίνωση αυτή αποτύπωσαν την ανησυχία τους ως προς το ότι ένας αυξανόμενος αριθμός πολιτών αγοράζει εικονικά νομίσματα χωρίς όμως να γνωρίζει τις αρνητικές συνέπειες που ενδέχεται να υπάρξουν. Οι ανακοινώσεις των ευρωπαϊκών Αρχών και της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς τα αποκαλούν «υποτιθέμενα» νομίσματα χαρακτηριζόμενα από μεταβλητότητα, με αποτέλεσμα οι αγοραστές τους να κινδυνεύουν να χάσουν τα χρήματά τους.

Επίσης, βάσει της ανακοίνωσης, τα εικονικά νομίσματα καθώς και τα ανταλλακτήρια στα οποία οι καταναλωτές μπορούν να πραγματοποιήσουν αυτές τις συναλλαγές δε ρυθμίζονται από το Ενωσιακό Δίκαιο. Πράγμα το οποίο σημαίνει πως όσοι τα αγοράζουν δεν προστατεύονται από το νόμο καθώς ούτε από τη ρύθμιση χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών. Για παράδειγμα, αν ένα ανταλλακτήριο διακόψει την λειτουργία του ή αν οι καταναλωτές χάσουν τα χρήματά τους επειδή ο λογαριασμός εικονικών νομισμάτων τους δεχθεί

κυβερνοεπίθεση, κάτι που αποτελεί σύνηθες φαινόμενο, η απώλεια τους δεν καλύπτεται από κανέναν νόμο και σύστημα αποζημίωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ανακοίνωση – προειδοποίηση καταλήγει συμβουλεύοντας τους πολίτες να απέχουν από οποιαδήποτε δραστηριότητα που σχετίζεται με κρυπτονομίσματα⁹⁰.

Τα κρυπτονομίσματα βρίσκονται κρατημένα σε ένα «ψηφιακό πορτοφόλι» το οποίο ουσιαστικά είναι ένα πρόγραμμα εγκατεστημένο στον ηλεκτρονικό υπολογιστή και είναι σχεδιασμένο να στέλνει και να λαμβάνει κρυπτονομίσματα, να κάνει πληρωμές και να πραγματοποιεί συναλλαγές. Τα ψηφιακά πορτοφόλια ανοίγουν με τα «κλειδιά» η έννοια των οποίων θα εξεταστεί παρακάτω. Τα «κλειδιά» νοούνται πάντα σε συνδυασμό με το ψηφιακό πορτοφόλι, ενώ το πρόσωπο που κατέχει το «κλειδί» είναι αυτό που έχει την δυνατότητα να ανοίξει το πορτοφόλι και να έχει πρόσβαση στο κεφάλαιο που κρύβεται εκεί. Το ψηφιακό πορτοφόλι και τα κλειδιά είναι απαραίτητα στοιχεία ώστε κάποιος να διαχειριστεί τα κρυπτονομίσματά του. Κάθε πορτοφόλι, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, έχει δύο κρυπτογραφικά κλειδιά, από τα οποία το ένα είναι ιδιωτικό και το άλλο δημόσιο. Όταν αναφερόμαστε στο δημόσιο κλειδί εννοείται η διεύθυνση του πορτοφολιού στην οποία αποστέλλονται τα κρυπτονομίσματα ή από την οποία λαμβάνονται τα κρυπτονομίσματα. Αυτό ενισχύει και διασφαλίζει τη διαφάνεια, καθώς επιτρέπεται σε όλους τους χρήστες να εντοπίζουν προηγούμενες συναλλαγές με κρυπτονομίσματα. Το δημόσιο κλειδί ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν αποκαλύπτει την προσωπική ταυτότητα του κατόχου. Έτσι, πρόκειται για ένα εντελώς ανώνυμο σύστημα. Τελικά, η συναλλαγή αφού πραγματοποιηθεί, καταγράφεται και γίνεται μέρος του blockchain. Το δημόσιο κλειδί, εάν χαθεί, ανακτάται εύκολα, σε αντίθεση με το ιδιωτικό κλειδί που αν χαθεί εξφανίζεται δια παντός και μαζί του και η πρόσβαση στο πορτοφόλι.

⁹⁰ Κυριακίδου Α., ό.π. σελ. 126

Το ιδιωτικό κλειδί αποτελεί έναν μυστικό αριθμό, ο οποίος χρησιμοποιείται για κάθε συναλλαγή που γίνεται μέσω κρυπτονομίσματος. Κάθε ιδιωτικό κλειδί είναι άμεσα συνδεδεμένο με μια διεύθυνση κρυπτονομίσματος και επιτρέπει την συναλλαγή με αυτά. Χωρίς να γνωρίζει το ιδιωτικό κλειδί κάποιος δεν μπορεί να έχει πρόσβαση στο ψηφιακό πορτοφόλι και συνεπώς δεν μπορεί να πραγματοποιήσει καμία είδους συναλλαγή. Άρα, ο καθένας μπορεί να γνωρίζει μεν το δημόσιο κλειδί, αλλά το ιδιωτικό κλειδί το γνωρίζει μόνο ο ιδιοκτήτης των κρυπτονομισμάτων. Το ιδιωτικό κλειδί είναι αυτό που αποδεικνύει την ταυτότητα μιας διεύθυνσης ενός χρήστη. Λόγω της θεμελιώδους λειτουργίας του, αφού αυτό ξεκλειδώνει την πρόσβαση στα κρυπτονομίσματα, συνιστάται να αποθηκεύεται σε ασφαλές μέρος και να χρησιμοποιείται με προφυλάξεις, καθώς με τυχόν παραβίαση του ιδιωτικού κλειδιού η απώλεια των κρυπτονομισμάτων είναι αναπόφευκτη. Το ιδιωτικό κλειδί είναι ένας αριθμός τυχαία δημιουργημένος, χρησιμοποιείται ώστε να σφραγιστεί το ηλεκτρονικό μήνυμα και επιτρέπει στον κάτοχο την πρόσβαση στο ψηφιακό πορτοφόλι. Είναι δυνατό να υπάρχουν περισσότερα ιδιωτικά κλειδιά, τα οποία αποθηκεύονται στο πορτοφόλι και τα οποία σχετίζονται με όλες τις διευθύνσεις Bitcoin που δημιουργούνται για το πορτοφόλι αυτό. Με αυτό το κλειδί μπορεί ο χρήστης να αποσύρει το κρυπτόνμισμα προκειμένου να το ανταλλάξει με εθνικό νόμισμα, να το ξοδέψει, να το εξορύξει είτε να πραγματοποιήσει κάποια συναλλαγή. Το ιδιωτικό κλειδί χρησιμοποιείται για την εξουσιοδότηση και την επαλήθευση κάθε συναλλαγής, ενώ η κάθε μεταφορά υπογράφεται με το ιδιωτικό κλειδί του αποστολέα. Μόλις επαληθευτεί, η συναλλαγή καθίσταται χρονοσφραγισμένη και δεν ανακαλείται, για αυτό αν κάποιος κάνει λάθος στη διεύθυνση που ήθελε να μεταφέρει το κρυπτόνμισμα, δεν μπορεί να το ανακτήσει.

7. Αξιοπoinες πράξεις σε βάρος του κατόχου bitcoin.

α) Το bitcoin δεν είναι πράγμα.

Με το να θεωρήσουμε το bitcoin ως κινητό πράγμα διαστρεβλώνουμε βασικές αρχές της θεμελιώδους έννοιας του πράγματος. Ως πράγμα νοείται ως το αυθύπαρκτο εκείνο ενσώματο αντικείμενο που είναι δεκτικό ανθρώπινης εξουσίας⁹¹. Η μόνη εξαίρεση που επιφυλάσσει ο νόμος αφορά ασώματα αντικείμενα, όπως είναι οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε φυσική εξουσίαση από τον άνθρωπο. Σχετικά με την υπόσταση του Bitcoin, μπορεί αναμφίβολα να θεωρηθεί ότι δεν είναι υλική ως προς τη μορφή. Η μόνη περίπτωση να θεωρηθεί πράγμα είναι η ενεργοποίηση του νομικού πλάσματος του άρθρου 947 / παρ. 2 ΑΚ, βάσει της οποίας καθιερώνεται εξαίρεση από την αρχή ότι τα ασώματα αντικείμενα δεν είναι πράγματα, τα οποία αποκτούν αυτή την ιδιότητα εφόσον είναι δεκτικά ανθρώπινης εξουσίας όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο. Μέσω μιας τέτοιας ερμηνείας το κάθε bitcoin μπορεί να αποτελεί ενσώματο αντικείμενο υπαγόμενο στην έννοια της ηλεκτρικής ενέργειας κατ' άρθρο 947 / παρ. 2 ΑΚ, αφού έτσι κι αλλιώς είναι δεκτικό ανθρώπινης εξουσίας, η οποία εκφράζεται με την πρόσβαση στο δίκτυο Bitcoin, την απόκτηση και έπειτα την αποθήκευση των bitcoins στα λεγόμενα ηλεκτρονικά πορτοφόλια (Bitcoin wallet)⁹². Απαραίτητο είναι βέβαια να εξεταστεί το αν η κάθε μονάδα bitcoin συνιστά αυτοτελή ενότητα μέσα στον χώρο, δηλαδή αντικείμενο αυθύπαρκτο. Κρίσιμη δεν είναι η φυσική ατομικότητα του αντικειμένου αλλά η αυτοτέλεια, προσδιοριζόμενη κατά την αντίληψη των συναλλαγών με κριτήριο την οικονομική του αξία⁷³ (βλ. σχετικά Γεωργιάδη Απ., *Εγχειρίδιο Εμπράγματος Δικαίου*, 2012, Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, § 8.). Έτσι,

⁹¹ βλ. σχετικά Γεωργιάδη Απ., *Εγχειρίδιο Εμπράγματος Δικαίου*, 2012, Μέρος Πρώτο, Κεφάλαιο Δεύτερο, § 8..

⁹² βλ. σχετικά Ian DeMartino, *Bitcoin - Ο απόλυτος οδηγός* (πρώτη έκδοση για την ελληνική γλώσσα, με τίτλο πρωτοτύπου: *The Bitcoin Guidebook*), 2017, Λέξεις-κλειδιά, σελ. 20

το bitcoin δύναται να θεωρηθεί ενσώματο αντικείμενο δεκτικό φυσικής εξουσιάσεως κατά τις αντιλήψεις των σύγχρονων συναλλαγών και με κριτήριο την οικονομική αξία του, αφού η τελευταία του προσδίδει την δέουσα αυθυπαρξία. Συνεπώς αποκτά τον χαρακτήρα πράγματος κατά το Εμπράγματο Δίκαιο. Βέβαια πρόκειται για μία ερμηνευτική προσέγγιση που ίσως να διαστέλει υπερβολικά τη διάταξη. Εξάλλου διατυπώνεται ⁹³ ότι το Bitcoin δεν θεωρείται πράγμα κατά την στενή ερμηνεία του νόμου, αν και μπορεί να υπάγεται στο χρήμα με την ευρεία έννοια του όρου.

Ωστόσο εμμένοντας σε μια κλασική προσέγγιση για την αντίληψη του πράγματος βάσει του νόμου αναμφίβολα προκύπτει ότι bitcoin δεν μπορεί να θεωρηθεί ως πράγμα κατά τον Αστικό Κώδικα εκφεύγοντας του προαναφερθέντος νομικού πλάσματος του άρθρου 947 / παρ. 2 ΑΚ. Σαν αντικείμενο είναι αδύνατο να θεωρηθεί ότι την ιδιότητα του ενσώματου αντικειμένου, όταν είναι αναπόσπαστο κομμάτι ενός ηλεκτρονικού χώρου, ηλεκτρονικά απεικονισμένο, ελεύθερου μάλιστα από κάθε κυριαρχία. Το ψηφιακό χρήμα, δηλ. τα κρυπτονομίσματα, που ενσωματώνεται στην ιδιωτική κλειδα με την οποία ο δικαιούχος αυτού έχει πρόσβαση στο blockchain, δεν είναι πράγμα αλλά, κατά την ορθότερη άποψη, πληροφορία. Αντιθέτως, πράγματα είναι οι υλικοί φορείς της ιδιωτικής κλειδας, όπως ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, ένα USB ή το κινητό τηλέφωνο στη μνήμη του οποίου έχει καταχωρηθεί ο σχετικός κωδικός ⁹⁴. Άλλωστε όπως ορίζει το άρθρο 947 του Α.Κ., πράγματα κατά την έννοια του νόμου είναι μόνο τα ενσώματα αντικείμενα. Πράγματα ορίζονται και οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες, ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο. Συνεπώς βάσει τις κείμενες διατάξεις του εγχώριου

⁹³ Βλ. σχετικά *Paata Simsive και Ασπασία Αρχοντάκη, Μελέτη «Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: η περίπτωση του Bitcoin»*, ΕφΑΔ 10 - 11 / 2014 / Έτος 7ο και Καζαζάκη Ι. Θεόδωρο (Πρωτοδίκης), Άρθρο – Μελέτη: «Bitcoin» Νομική θεώρηση ενός αρρυθμιστου ψηφιακού νομίσματος, *ΕλλΔνη* 4/2015 (56), VI

⁹⁴ Μυλωνόπουλος Χ., *Ποινικό Δίκαιο ΕιδΜερ.*, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2021, σελ. 13

δικαίου το κρυπτονόμισμα δεν μπορεί να θεωρηθεί πράγμα.

β) Οι διατάξεις για τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας

Κατά την παλαιότερη αρεοπαγίτικη νομολογία⁹⁵ γινόταν δεκτό ότι με την κατάθεση των χρημάτων σε τραπεζικό λογαριασμό, μεταβιβάζεται στην τράπεζα η κυριότητα των χρημάτων, την οποία χάνει ο εντολέας. Ο δε δικαιούχος του λογαριασμού (εντολοδόχος) έχει ενοχική αξίωση επί του κατατεθειμένου ποσού, επί του οποίου με την ανάληψη αποκτά κυριότητα. Μεταγενέστερες αποφάσεις⁹⁶ αποδέχτηκαν, χωρίς όμως ειδικότερη αιτιολογία, ότι ο εντολοδόχος που ιδιοποιείται χρήματα που έχουν κατατεθεί στο λογαριασμό του από τον εντολέα προς εκτέλεση της εντολής τελεί, για παράδειγμα, υπεξαίρεση, διότι με την ανάληψη των χρημάτων η κυριότητα ανήκει [=επανακάμπτει] στον εντολέα⁹⁷. Στη θεωρία, από την άλλη, διατυπώνονται ετερόκλητες απόψεις: Αν και η κρατούσα γνώμη θεωρεί το λογιστικό χρήμα «πράγμα», τα τελευταία έτη υποστηρίχθηκε στη χώρα μας η άποψη ότι το λογιστικό χρήμα είναι, δήθεν, «πράγμα» υπό ποινική έννοια⁹⁸ και ότι, επομένως, επ' αυτού υπάρχει όχι μόνο κατοχή αλλά και κυριότητα⁹⁹. Βάση της άποψης αυτής αποτέλεσε η (λαθεμένη) γνώμη της πλειοψηφίας της ολομέλειας του Αρείου Πάγου, ότι ο δικαιούχος τραπεζικού λογαριασμού έχει, δήθεν, κατοχή επί των κατατεθειμένων σε αυτόν χρημάτων¹⁰⁰. Υποστηρίχθηκε, δηλαδή, ότι εφόσον στις λογιστικές μονάδες που είναι

⁹⁵ ΑΠ 598/1985, ΠοινΧρ ΛΕ/884, ΑΠ 1183/1985, ΠοινΧρ ΛΣΤ/184, βλ. Μυλωνόπουλος Χ., ό.π., σελ. 147

⁹⁶ ΑΠ 1266/1989, ΠοινΧρ Μ/548, ΑΠ 1665/1994, ΠοινΧρ ΜΔ/1414, ΑΠ 1227/1996, ΠοινΧρ ΜΖ/1316

⁹⁷ Μυλωνόπουλος Χ., ό.π. σελ. 147 επ.

⁹⁸ Σπινέλλης, Ιδ. Γνωμοδ. ΠοινΧρ ΜΣΤ/430.

⁹⁹ Ανδρουλάκης, ΠοινΧρ ΜΕ/688, Συμεωνίδου Καστανίδου Υπερ 98/943

¹⁰⁰ ΟΛΑΠ 1093/1991, ΠοινΧρ ΜΒ/39

εγγεγραμμένες στον τραπεζικό λογαριασμό ενός προσώπου υπάρχει κατοχή υπό ποινική έννοια, αυτές είναι «πράγματα εν τη εννοία του νόμου» και το λογιστικό χρέμα υπάγεται στο γλωσσικό νόημα του όρου «πράγμα»¹⁰¹.

Χαρακτηριστική για την κατάφαση της λανθασμένης προσέγγισης του ζητήματος από τον Άρειο Πάγο υπήρξε η υπ' αριθμ. **742/2012** απόφασή του, στην οποία το Ανώτατο Ακυρωτικό της χώρας μας δέχτηκε ότι η κατηγορούμενη, η οποία προέβη στην μεταφορά χρημάτων από τον εταιρικό λογαριασμό και τον προσωπικό λογαριασμό του μηνυτή, χρησιμοποιώντας το σύστημα web banking, ορθώς καταδικάστηκε για κλοπή. «Η παράνομη διείσδυση χωρίς τη συναίνεση του μηνυτή είτε ατομικώς είτε υπό την ιδιότητά του ως διαχειριστή και νομίμου εκπροσώπου της αναφερόμενης ομόρρυθμης εταιρείας, στον ηλεκτρονικό υπολογιστή της τράπεζας προς αφαίρεση λογιστικών νομισματικών μονάδων από τους παραπάνω Τραπεζικούς λογαριασμούς και μεταφορά των σε άλλον λογαριασμό που ετηρείτο στην Τράπεζα στο όνομα της κατηγορουμένης αντιμετωπίζεται ως κλοπή του χρηματικού ποσού που αντιπροσωπεύουν αυτές οι λογιστικές μονάδες, ως κινητού πράγματος». Προς επίρρωση της σκέψης αυτής, ο Άρειος Πάγος προσθέτει ότι η εν λόγω συμπεριφορά δε μπορεί να υπαχθεί σε κανένα άλλο έγκλημα κατά της περιουσίας ή της ιδιοκτησίας. Δέχεται, δηλαδή, ρητώς η απόφαση ότι οι λογιστικές μονάδες συνιστούν κινητό πράγμα που δύναται να καταστούν υλικό αντικείμενο κλοπής, η δε μεταφορά τους μέσω web banking συνιστά «αφαίρεση»¹⁰². Όμως οι αποψεις αυτές, αν και αποσκοπούν σε λύση σύμφωνη με το περί δικαίου αίσθημα, δύσκολα δύναται να θεωρηθούν ότι συνάδουν με την αρχή της νομιμότητας. Η απόφαση που θεώρησε την αφαίρεση λογιστικών μονάδων μέσω web

¹⁰¹ Ανδρουλάκης, ΠοινΧρ ΜΕ/673 επ., Σπινέλλης, ΠοινΧρ ΜΣΤ/430, Συμεωνίδου Καστανίδου, Υπερ 98/943

¹⁰² Μυλωνόπουλος Χ., ό.π., σελ. 150

banking ως κλοπή και τις λογιστικές μονάδες ως «πράγματα», προέβη σε απαγορευμένη αναλογία *in malam partem* που, όπως υποστηρίζει και ο Μυλωνόπουλος, καθιστά επείγουσα τη νομοθετική παρέμβαση. Ιδίως καθόσον η εν λόγω αντίληψη δύναται ευχερώς να μεταφερθεί και στην περίπτωση που εξετάζουμε στην παρούσα μελέτη, ήτοι την «αφαίρεση» ψηφιακού νομίσματος (*bitcoin*), αφού και αυτό υπολογίζεται σε λογιστικές μονάδες και υπάρχει επ' αυτού η ίδια πλασματική κατοχή που υφίσταται και επί των λοιπών πλασματικών μονάδων. Την άποψη αυτή έχει ήδη υιοθετήσει ο ισχύων ΠΚ στο άρθρο 386Α § 1 ε', που προβλέπει ότι η πράξη αυτή συνιστά απάτη με υπολογιστή.¹⁰³

8. Καλύπτεται η περίπτωση των ψηφιακών νομισμάτων από το α. 386Α ΠΚ;

Προτού αναλυθεί εγχώρια το κατά πόσο τα κρυπτονομίσματα εντάσσονται στο άρθρο 386^Α ΠΚ, χρήσιμη καθίσταται η εξέταση αντίστοιχου ζητήματος σε διαφορετικές από την εθνική μας έννομες τάξεις. Η πρώτη σημαντική κρίση για την υπαγωγή ή μη κρυπτονομισμάτων σε διατάξεις ποινικού δικαίου, και δη σε αυτές της απάτης, εντοπίζεται στην Απόφαση για τη Δικαιοδοσία του Δικαστηρίου του Πρωτοδικείου του Τέξας (Texas District court) στην υπόθεση “Securities and Exchange Commission v. Trendon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust”¹⁰⁴. Στην ποινικής φύσεως συγκεκριμένη υπόθεση το δικαστήριο αντιμετώπισε την περίπτωση τέλεσης απάτης μέσω συναλλαγών με bitcoins. Ο Shavers μέσω του διαδικτυακού του fund με την επωνυμία “Bitcoin Savings & Trust” δήθεν αναλάμβανε τα κεφάλαια επενδυτών σε

¹⁰³ Μυλωνόπουλος Χ., ό.π., σελ. 150

¹⁰⁴ Βλ. σχετικώς *Raata Simsiöve και Ασπασία Αρχοντάκη, Μελέτη «Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: η περίπτωση του Bitcoin»*, ΕφΑΔ 10 - 11 / 2014 / Έτος 7ο και Καζαζάκη Ι. Θεόδωρο (Πρωτοδίκης), Άρθρο – Μελέτη: «Bitcoin» Νομική θεώρηση ενός αρρύθμιστου ψηφιακού νομίσματος, ΕλλΔνη 4/2015 (56

μορφή Bitcoin αποσκοπώντας να τα επενδύσει και να τους επιστρέψει με κέρδος 7%. Η Αμερικανική Επιτροπή Ασφάλειας Συναλλάγματος μετά από καταγγελίες επενδυτών αιτήθηκε τη δίωξη του Shavers για να φτάσει εντέλει το θέμα ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων. Οι δικαστές του Τέξας δεν δέχτηκαν τους ισχυρισμούς του Shavers που υποστήριζαν ότι το Bitcoin δεν είναι νόμισμα και γενικά δεν εμπίπτει στο πεδίο του χρήματος. Συνεπώς δεν έγινε συναλλαγή με τραπεζογραμμάτια ή άλλου είδους νόμισμα. Ωστόσο οι δικαστές θεώρησαν πως το bitcoin δύναται να χρησιμοποιηθεί ως χρήμα, αφού λειτουργεί στον χώρο της οικονομίας ως τέτοιο. Το αιτιολογικό της κρίσης του ¹⁰⁵ βασίστηκε σε πραγματικά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι το κάθε bitcoin χρησιμοποιείται και μπορεί να χρησιμοποιηθεί de facto ως μέσο για συναλλαγές αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και για και για την ανταλλαγή αυτού με πραγματικά – συμβατικά νομίσματα (και εν γένει χρήμα), όπως είναι, βάσει των λεγομένων του δικαστηρίου, το δολάριο ΗΠΑ, με Ευρώ, Γιεν, Γουάν κ.α. Συνεπώς προκύπτει ότι το bitcoin έχει τις απαιτούμενες ιδιότητες του χρήματος. Έτσι σε αντιπαραβολή με τους ισχυρισμούς της πλευράς Shavers, η οικονομική δραστηριότητα του fund του Shavers σχετιζόταν με επένδυση σε χρήμα, (με την ευρεία έννοια του όρου, όπως ή έννοια αυτή γίνεται αποδεκτή και στο ελληνικό δίκαιο), εμπίπτουσα έτσι στο σχετικό νομοθετικό πλαίσιο των ΗΠΑ. Πρακτικά το δικαστήριο των ΗΠΑ αποδέχεται την απάτη μέσω bitcoins εντάσσοντας τα τελευταία στις διατάξεις του ποινικού δικαίου ταυτίζοντάς τα με πραγματικό όφελος, όπως αυτό που προκύπτει από το χρήμα.

Για τη θωράκιση της παραπάνω δικαστικής κρίσης, το Περιφερειακό Δικαστήριο των ΗΠΑ της Νέας Υόρκης επιλήφθηκε παρόμοια απόφαση

¹⁰⁵ Βλ. σχετικά *Paata Simsive και Ασπασία Αρχοντάκη, Μελέτη «Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: η περίπτωση του Bitcoin»*, ΕφΑΔ 10 - 11 / 2014 / Έτος 7^ο)

ποινικής φύσεως. Αυτή των Robert M. Faiella και Charlie Shrem, διευθύνοντας συμβούλου της τελούσης σε αδράνεια εταιρείας BitInstant, οι οποίοι κατηγορήθηκαν και καταδικάστηκαν εντέλει για λειτουργίας επιχείρησης μεταφοράς χρημάτων χωρίς την απαραίτητη άδεια, για ξέπλυμα μαύρου χρήματος, καθώς και για εκ προθέσεως παράλειψη αναφοράς ύποπτων συναλλαγών δια της διαχειριζόμενης από αυτούς ιστοσελίδας "Silkroad" στις αρμόδιες Αρχές. Οι δικαστές στο αιτιολογικό της απόφασής του βασίστηκαν στα ίδια νομικά επιχειρήματα με αυτά της απόφασης στην υπόθεση "Securities and Exchange Commission v. Trendon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust". Υπό το φως ιδίως της ως άνω νομολογίας των δικαστηρίων των ΗΠΑ και της κρατικής βούλησης, όπως αυτή εκδηλώθηκε, καταλαβαίνουμε ότι η γενικότερη πρόθεση είναι η ρύθμιση του Bitcoin ως χρήματος με την ευρεία έννοια του όρου. Με σκοπό να υπαχθεί στους τεθειμένους κανόνες δικαίου και να είναι δυνατός ο έλεγχος και η καταστολή από τις κρατικές αρχές φαινομένων που προσβάλλουν τα έννομα αγαθά και την ασφάλεια των συναλλαγών κατά τη συναλλακτική επαφή προσώπων με μέσο τα bitcoins.

Όπως, προεκτέθηκε, με το νέο Ποινικό Κώδικα προστέθηκε ως πέμπτος τρόπος τέλεσης του εγκλήματος της απάτης με υπολογιστή η «χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων». Αυτό που χρίζει, λοιπόν, ελέγχου είναι αφενός το **εάν το εικονικό νόμισμα μπορεί να υπαχθεί στην έννοια του χρήματος**¹⁰⁶ και

¹⁰⁶ Χρήμα είναι οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως γενικό μέσο πληρωμών σε μια κοινωνία, που παράλληλα, όχι όμως αναγκαστικά, αποτελεί και γενικό μέτρο της αξίας των αγαθών και διακρίνεται σε χρήμα με ευρεία έννοια και σε χρήμα με στενή έννοια (ή νόμισμα). Ως χρήμα με ευρεία έννοια εννοούνται τα αντικαταστατά πράγματα (ΑΚ 950), τα οποία χρησιμοποιούνται και γίνονται γενικώς δεκτά στις συναλλαγές με μια από τις παρακάτω σημασίες: α) ως μέσο ανταλλαγής, β) ως κοινό μέτρο της αξίας των αγαθών, οπότε η αξία κάθε αγαθού υπολογίζεται ως πολλαπλάσιο ή υποπολλαπλάσιο της νομισματικής μονάδας και η σχέση της αξίας των διάφορων αγαθών βρίσκεται με αναγωγή τους προς τη σχέση τους με τη νομισματική μονάδα και γ) ως φορέας αξίας, δηλαδή αυτά τα ίδια ενσωματώνουν οικονομική αξία με το να χρησιμεύουν π.χ. ως μέσα πληρωμής. Απαραίτητη προϋπόθεση για να αποτελέσει ένα αγαθό «χρήμα» είναι, η αξία χρήσης που έχει το ίδιο το αγαθό να είναι μικρότερη από την αξία των αγαθών, στην ανταλλαγή των οποίων μεσολαβεί. Στο χρήμα υπό ευρεία έννοια περιλαμβάνονται, εκτός από το χρήμα με στενή έννοια, οι τραπεζικές επιταγές καθώς

άρα καλύπτεται από την περ. ε' του α. 386Α ΠΚ και αφετέρου και όσον αφορά στους λοιπούς τρόπους τέλεσης του συζητούμενου εγκλήματος και προκειμένου να απαντήσουμε το ερώτημα εάν το εθνικό μας δίκαιο εναρμονίζεται με το άρθρο 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/713, **εάν τα κρυπτονομίσματα δύνανται να ενταχθούν στην έννοια της περιουσίας**. Η οποία συνιστά το προστατευόμενο από την εν λόγω διάταξη έννομο αγαθό (και άρα εάν εφαρμόζεται η εν λόγω διάταξη, σε περίπτωση που η ζημία του θύματος συνίσταται σε απώλεια κρυπτονομισμάτων). Το πρώτο ως άνω ερώτημα έχει ήδη απαντηθεί ανωτέρω αρνητικά (βλ. Κεφάλαιο 7 της παρούσης). Εν συντομία αναφέρουμε προς αποφυγή επαναλήψεων ότι το Bitcoin αποκλείεται από το πεδίο του εν στενή έννοια χρήματος ή νομίσματος ήδη από τη νομοθετική επιταγή. Δεν εμπίπτει μάλιστα ούτε στον κατά το ν. 3601/07 και την Οδηγία 2009/110/ΕΚ, ορισμό του ηλεκτρονικού χρήματος ¹⁰⁷. Περαιτέρω, η δυνατότητα ένταξης του «bitcoin» στην έννοια του χρήματος με ευρεία έννοια καθίσταται δυσχερής, παρά τις ερμηνευτικές κατασκευές που επιχειρούνται στις έννομες τάξεις άλλων χωρών, κυρίως στις ΗΠΑ ¹⁰⁸.

Συμπεπεία των ανωτέρω, καθίσταται προόδηλο ότι η περ. ε' του α. 386Α

και τα ξένα νομίσματα και τραπεζογραμμάτια, γιατί αποτελούν μέσο ανταλλαγής, μέτρο αξίας και φορέα αξίας, χωρίς να αποτελούν υποχρεωτικό μέσο πληρωμών στην Ελλάδα. Επίσης, χρήμα υπό ευρεία έννοια αποτελούν και τα μέσα πληρωμής χωρίς υλική υπόσταση (λογιστικό χρήμα), όπως οι καταθέσεις όψεως, δηλαδή αυτές που μπορούν να αναληφθούν κάθε στιγμή. Ως χρήμα με στενή έννοια (ή νόμισμα) εννοούνται τα κινητά πράγματα, τα οποία κατά νομοθετική επιταγή γίνονται υποχρεωτικώς δεκτά ως μέσα πληρωμών. Κατά συνέπεια στην Ελλάδα χρήμα με στενή έννοια είναι πλέον το ευρώ, αφού σύμφωνα με τα άρθρα 10 και 11 του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 974/1998, από 1.1.2002, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι κεντρικές τράπεζες των συμμετεχόντων κρατών μελών θέτουν σε κυκλοφορία τραπεζογραμμάτια σε ευρώ, κέρματα σε ευρώ ή σε cent, τα οποία είναι τα μόνα που έχουν την ιδιότητα νομίμου νομίμου χρήματος σε όλα τα κράτη-μέλη, βλ. σχετικά Απ. Γεωργιάδη, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 1999, σ. 106 επ. καθώς και Χρ. Παρασκευόπουλου-Κόλια, άρθρο με τίτλο: «LEGAL INSIGHT – Οικονομικές, Τεχνικές και Νομικές όψεις του Bitcoin», που δημοσιεύτηκε στο διαδίκτυο: <http://www.yiannatsis.gr/download/bitcoin%20gr.pdf>.

¹⁰⁷ «οιαδήποτε αποθηκευμένη σε ηλεκτρονικό, μεταξύ άλλων και μαγνητικό υπόθεμα νομισματική αξία αντιπροσωπευόμενη από απαίτηση έναντι του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος, έχει εκδοθεί κατόπιν παραλαβής χρηματικού ποσού για τον σκοπό της πραγματοποίησης πράξεων πληρωμών όπως ορίζονται στο άρθρο 4 σημείο 5 της οδηγίας 2007/64/ΕΚ και η οποία γίνεται δεκτή από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα πέραν του εκδότη.»

¹⁰⁸ Καζαζάκης, Θ. «Bitcoin»: Νομική θεώρηση ενός αρρυθμισμού ψηφιακού νομίσματος, ΕλλΔνη, 4/2015

παρ. 1 ΠΚ δεν περιλαμβάνει και το εικονικό νόμισμα, καθότι δεν μπορεί, κατά την ορθότερη άποψη, να υπαχθεί στην έννοια (στενή ή ευρεία) του χρήματος. Το γεγονός αυτό οδηγεί αναπόφευκτα στην ανάγκη για νομοθετική μεταβολή της διάταξης, ώστε να περιλαμβάνει και τα κρυπτονομίσματα. Μάλιστα, όσον αφορά στο δεύτερο ως άνω ερώτημα, δηλαδή αν στοιχειοθετείται απάτη με υπολογιστή στην περίπτωση που με έναν εκ των αναφερόμενων στο α. 386Α ΠΚ τρόπων τέλεσης προκληθεί ζημία στο θύμα, η οποία συνίσταται στην απώλεια κρυπτονομισμάτων, θα πρέπει να η εξής διάκριση: κατά την επικρατούσα στην Ελλάδα και τη γερμανική νομολογία «οικονομική θεωρία», περιουσία είναι το σύνολο των αγαθών του προσώπου που έχουν οικονομική – χρηματική αξία και μπορεί να διαπιστωθεί λογιστικά, ανεξάρτητα αν αυτά αναγνωρίζονται και επιδοκιμάζονται από την έννομη τάξη¹⁰⁹. Σύμφωνα, επομένως, με την εν λόγω θεωρία, τα εικονικά νομίσματα δεν εντάσσονται στην έννοια της περιουσίας, καθώς δεν μπορούν να αποτυπωθούν λογιστικά.

Ωστόσο, κατά την ορθότερη ενδιάμεση «νομική – οικονομική» θεωρία, κατά την οποία στην προστατευτέα περιουσία περιλαμβάνονται μόνο τα αγαθά που δεν αποδοκιμάζονται από την έννομη τάξη, το «bitcoin» εντάσσεται στη νομική έννοια της περιουσίας, από τη στιγμή που συνιστά ένα οικονομικό αγαθό μη αποδοκιμαζόμενο από την έννομη τάξη. Και ως εκ τούτου, τυχόν επηρεασμός των στοιχείων υπολογιστή τρίτων προσώπων με πρόθεση υποκλοπής «bitcoin» εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω διάταξης¹¹⁰. Βέβαια, σε κάθε περίπτωση οι απαντήσεις σε τέτοιας φύσης ερωτήματα δίδονται από τη νομολογία. Στο ρολό της αυτό ήταν συνεπής και στο δική μας περίπτωση, αφού υπήγαγε τα bitcoins τόσο ως τρόπο τέλεσης της απάτης με υπολογιστή όσο και ως περιουσιακή βλάβη. Συγκεκριμένα, το

¹⁰⁹ βλ. Μυλωνόπουλο Χρ., Ποινικό δίκαιο – Ειδικό Μέρος, Τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας (άρθρα 372-406 ΠΚ), 2001, σ. 353 επ.

¹¹⁰ Καζαζάκης, Θ. «Bitcoin»: Νομική θεώρηση ενός αρρύθμιστου ψηφιακού νομίσματος, ΕλλΔνη, 4/2015.

Συμβούλιο των Πλημμελειοδικών Θεσσαλονίκης στο παραπεμπτικό βούλευμά του¹¹¹ στέλνει στο εδώλιο τους κατηγορούμενους βασισμένο σε μια πλήρωση της αντικειμενικής υπόστασης της απάτης, σε κακουρηγηματικό μάλιστα βαθμό, του 386^A συνυφασμένη εξολοκλήρου με κρυπτονομίσματα. Ο εγκαλών, Κ.Χ., κύριος μέτοχος ανώνυμης εταιρείας με αντικείμενο την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και τη διαχείριση ακινήτων, έθεσε προς πώληση ένα γήπεδο με τίμημα ανερχόμενο τα 2.000.0000 ευρώ. Ακολούθως, ο κατηγορούμενος Α.Κ., δήλωσε ότι προτίθεται να προβεί στην εν λόγω αγορά, ζητώντας ωστόσο ως προμήθεια για τη συγκεκριμένη συναλλαγή ύψους 400.000 ευρώ, όπως και εντέλει συμφωνήθηκε. Ο δράστης στη συνέχεια έθεσε ως προϋπόθεση της συμφωνίας την υλοποίηση της συμφωνίας αυτής, το ποσό των 400.000 ευρώ (προμήθεια) να καταβληθεί με τη μορφή κρυπτονομισμάτων και συγκεκριμένα σε bitcoins. Αποδεχόμενος ο παθών τον εν λόγω τρόπο καταβολής της προμήθειας, ο ανωτέρω δράστης προς ολοκλήρωση της σχετικής μεταξύ αυτών συμφωνίας περί πώλησης του ανωτέρω ακινήτου, ζήτησε από τον παθόντα να του αποδείξει ότι διαθέτει ικανό ποσό για την καταβολή της προαναφερόμενης προμήθειας, και μάλιστα σε μορφή κρυπτονομισμάτων bitcoin, προτείνοντάς του για το σκοπό αυτό να προβεί στην αγορά των bitcoins από κάποιο ανταλλακτήριο κρυπτονομισμάτων, και ακολούθως να μεταφέρει το εν λόγω ποσό αποστέλλοντάς το στο ηλεκτρονικό - ψηφιακό πορτοφόλι (e-wallet) που είχαν δημιουργήσει μαζί στην Ιταλία. Ωστόσο, ο παθών δεν πείστηκε σχετικά, αναλογιζόμενος ότι ο φερόμενος ως «Α.Κ.» είχε φωτογραφίσει τη συσκευή κινητής του τηλεφωνίας.

Αντ' αυτού, ο παθών δημιούργησε εξαρχής ένα νέο δικό του ηλεκτρονικό - ψηφιακό πορτοφόλι (e-wallet), του οποίου να έχει ο ίδιος την πλήρη διαχείριση, ενώ για μεγαλύτερη ασφάλεια, επιπρόσθετα προμηθεύτηκε υλικό φορέα (hardware wallet), όπου μπορούσε να

¹¹¹ Συμβ. ΠλημΘες 828/2022 (Ποιν. Δικαιοσύνη, σελ. 1228)

αποθηκεύσει με ασφάλεια τα κρυπτονομίσματα bitcoins. Για να πειστεί δε περαιτέρω ο φερόμενος ως «Α.Κ.» ότι ο παθών διαθέτει το ως άνω ποσό σε Bitcoin, πρότεινε στον παθόντα να έρθει στην Ελλάδα η έτερη κατηγορούμενη, ως έμπιστό του πρόσωπο, και να συναντηθεί στο γραφείο του, προκειμένου να βεβαιωθεί ότι πράγματι ο παθών κατέχει τα κρυπτονομίσματα, έως την ολοκλήρωση της αγοραπωλησίας του ακινήτου. Κατά τα δε συμφωνηθέντα θα έπρεπε η πρώτη κατηγορούμενη, αφού της επιδείκνυε ο παθών ότι διαθέτει το ποσό και ασφάλιζε το ηλεκτρονικό - ψηφιακό πορτοφόλι (e-wallet), συνοδευόμενο από τις 24 λέξεις που αποτελούν τον κωδικό για τη διαχείρισή του (private key), να εσωκλείσει τον υλικό φορέα αποθήκευσης των κρυπτονομισμάτων (hardware wallet), καθώς και το έγγραφο με τα στοιχεία αυθεντικοποίησης του ηλεκτρονικού - ψηφιακού πορτοφολιού (seed phase) σε φάκελο που θα σφράγιζε η ίδια και θα τον παρέδιδε στον παθόντα, ώστε να είναι στην κατοχή του μέχρι την ημερομηνία της συναλλαγής. Προς υλοποίηση των συμφωνηθέντων με τον ανωτέρω φερόμενο ως «Α.Κ.», κατά τη συνάντησή της με τον παθόντα, ο τελευταίος συνδέθηκε με τη χρήση συσκευής κινητής τηλεφωνίας στην ιστοσελίδα «Blockchain.com», έθεσε ως κριτήριο αναζήτησης τη διεύθυνση από το ηλεκτρονικό - ψηφιακό του πορτοφόλι (e-wallet) με αναγνωριστικό και επιβεβαίωσε το ύψος των κατεχόμενων από αυτόν κρυπτονομισμάτων (bitcoins) ανερχόμενων σε 7.23581806. Κατόπιν προέβη στη μεταφορά των ως άνω κρυπτονομισμάτων στο αναγνωριστικό, που ήταν στον ως άνω υλικό φορέα αποθήκευσης κρυπτονομισμάτων (hardware wallet), παραδίδοντάς της ακολούθως, κατά τα συμφωνηθέντα με το φερόμενο ως «Α.Κ.», τον ανωτέρω υλικό φορέα, προκειμένου να τον εσωκλείσει στο φάκελο που έφερε μαζί της.

Παράλληλα, της παρέδωσε και ένα έγγραφο με αναγεγραμμένες χειρόγραφα τις σχετικές απαιτούμενες 24 λέξεις, ήτοι τα στοιχεία αυθεντικοποίησης που αποτελούσαν το μοναδικό αναγνωριστικό (seed phase). Ακολούθως, η πρώτη κατηγορούμενη, αφού προσποιήθηκε ότι τοποθέτησε η ίδια μέσα στο φάκελο τόσο τον ως άνω υλικό φορέα όσο και

το έγγραφο με τις 24 λέξεις, έκλεισε αυτόν, τον περιτύλιξε πολλές φορές με αυτοκόλλητη ταινία που έφερε επίσης μαζί της, υπέγραψε σε αυτόν και τον παρέδωσε στον παθόντα. Πλην όμως, προτού κλείσει το φάκελο, κατά τα ανωτέρω αναλυτικά αναφερόμενα, απέσπασε τεχνηέντως, χωρίς να γίνει αντιληπτή από τον παθόντα, τόσο τον υλικό φορέα του ηλεκτρονικού - ψηφιακού πορτοφολιού (hardware wallet) όσο και το ως άνω έγγραφο που περιείχε τα στοιχεία αυθεντικοποίησης (private key) του ηλεκτρονικού - ψηφιακού πορτοφολιού (hardware wallet) του παθόντος, και τοποθέτησε εντός του φακέλου μόνο μία τυπική συσκευή αποθήκευσης δεδομένων (USB Flash Drive). Τον εν λόγω φάκελο, που δήθεν εσώκλειε τον υλικό φορέα αποθήκευσης κρυπτονομισμάτων (hardware wallet) και το σχετικό έγγραφο με τις 24 λέξεις, θα παρέδιδε ο παθών στον φερόμενο ως «Α.Κ.» μόνο κατά την καταβολή εκ μέρους του τελευταίου του τιμήματος για την υποτιθέμενη αγορά του ακινήτου, ώστε να περιέλθει στην κατοχή του το ποσό των 7.23581806 bitcoins, που αντιστοιχούσε εκείνη την χρονική στιγμή (2-11-2021) σε 445.583,66 δολάρια Αμερικής και σε 400.000,00 περίπου ευρώ. Ακολούθως, όταν η πρώτη κατηγορούμενη αποχώρησε από το γραφείο του παθόντος, τόσο η τελευταία, όσο και ο δεύτερος κατηγορούμενος, φωτογράφισαν το έγγραφο που περιείχε τα στοιχεία αυθεντικοποίησης του ψηφιακού πορτοφολιού του παθόντος (24 λέξεις) και το απέστειλαν στον ανωτέρω άγνωστο δράστη. Έπειτα, χρησιμοποιώντας χωρίς σχετικό δικαίωμα τις 24 λέξεις του εγγράφου, μέσω της σχετικής ηλεκτρονικής πλατφόρμας, πραγματοποίησαν τη μεταφορά του ποσού των 7.23581806 bitcoins, αξίας τη δεδομένη χρονική στιγμή, περίπου 400.000,00 ευρώ, κατά τα ανωτέρω αναλυτικά αναφερόμενα, από το ηλεκτρονικό - ψηφιακό πορτοφόλι (hardware wallet) του παθόντος σε άλλο ηλεκτρονικό - ψηφιακό πορτοφόλι (hardware wallet) που διαχειριζόνταν οι ίδιοι. Ο ανωτέρω παθών σε μεταγενέστερο χρόνο και αφότου του γεννήθηκαν υποψίες αναφορικά με την ακεραιότητα της σχετικής διαδικασίας προέβη σε άνοιγμα του σχετικού φακέλου και διαπίστωσε ότι είχαν αφαιρεθεί τόσο ο υλικός φορέας αποθήκευσης

κρυπτονομισμάτων (hardware wallet), όσο και το έγγραφο με τον προαναφερόμενο κωδικό των 24 λέξεων (seed phase).

Πρόκειται για μια πιστή αποτύπωση της απάτης του 386^A συνυφασμένη με bitcoins, την οποία το δικαστικό συμβούλιο παραπέμπει να δικαστεί, σε κακουρηγηματικό μάλιστα βαθμό, στο ακροατήριο. Συνεπώς, μπορεί από θεωρητική σκοπιά να μην φανταζόταν κανείς ότι μπορούσε να ευδοκιμήσει η συγκεκριμένη περίπτωση λόγω του μη θεσμοθετημένου ακόμα καθεστώ των κρυπτονομισμάτων, ωστόσο η νομολογία κάλυψε, ως είναι εν γένει η αποστολή της, αυτό το νομικό κενό. Ειδικότερα, βασίστηκε αμιγώς σε μια αόριστη και αμφίσημη νομική έννοια, αυτή των bitcoins, αρκούμενη από μόνη της να θεμελιώσει την αντικειμενική υπόσταση της απάτης με υπολογιστή, τόσο ως προς τον τρόπο τέλεσης, όσο και ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό της πράξης. Έτσι, ως προς τον πρώτο, το δικαστήριο όρισε ότι «**αμφότεροι οι κατηγορούμενοι προέβησαν στη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση του σχετικού λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων με τη χρήση, χωρίς τη συναίνεση του παθόντος, του μοναδικού αναγνωριστικού αποτελούμενου από 24 λέξεις (seed phase) στον υλικό φορέα αποθήκευσης κρυπτονομισμάτων bitcoins (hardware wallet) του ίδιου μεταφέροντας χωρίς δικαίωμα και δη χωρίς την καθ' οιονδήποτε τρόπο (ρητή ή σιωπηρή) συναίνεση του παθόντος σε ηλεκτρονικό - ψηφιακό πορτοφόλι (e-wallet) ετέρου προσώπου κρυπτονομισμάτων συνολικής αξίας 7.23581806 bitcoins**», ανατρέποντας την προαναφερθείσα άποψη σύμφωνα με την οποία, υπό θεωρητική εξέταση και με τα δεδομένα της έννομης τάξης μας, η περ. ε' του α. 386Α παρ. 1 ΠΚ δεν περιλαμβάνει και το εικονικό νόμισμα, καθότι δεν μπορεί να υπαχθεί στην έννοια (στενή ή ευρεία) του χρήματος. Αντίστοιχη ανατροπή επήλθε και ως προς το άμεσο αποτέλεσμα που ορίζει η διάταξη, αφού στην εν λόγω απόφαση διατυπώνεται πως οι δράστες «**αποσκοπώντας στην παράνομη ενσωμάτωση στη δική τους περιουσία του ανωτέρω συνολικού χρηματικού ποσού, στο οποίο απέβλεπαν εξ αρχής και κατά το οποίο έβλαψαν αντίστοιχα άμεσα την περιουσία του παθόντος, καθόσον, κατά τα οριζόμενα στη σχετική νομική**

σκέψη, τα κρυπτονομίσματα αποτελούν περιουσιακό αγαθό ως μορφή ηλεκτρονικού χρήματος υπό την ευρεία έννοια και ως συμβατικό μέσο πληρωμής.»

Επομένως, η τελική απάντηση στο ερώτημα της εργασίας, δηλαδή το εάν τα bitcoins μπορούν να ενταχθούν στην ποινική δικαιοσύνη, και ιδιαίτερα αν είναι ικανά να στοιχειοθετήσουν την αντικειμενική υπόσταση της απάτης με υπολογιστή, δίδεται με καταφατικό τρόπο από το παραπεμπτικό βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου, το οποίο καλύπτει άρτια το νομοθετικό κενό και δίδει το πράσινο φως για τι νέες σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Συνοψίζοντας την εικόνα του κρυπτοχρήματος στον Ελλαδικό χώρο, οι συναλλασσόμενοι με το νόμισμα αυτό πλαισιώνονται από μια νομική αοριστία και ένα οιονεί νομικό κενό η οποία με τη σειρά της δημιουργεί μια πλήρη δικαιική ανασφάλεια. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτή, η ανετοιμότητα του Ελληνικού Κράτους για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων που γεννούν οι συναλλαγές με κρυπτονομίσματα. Ο πιο άμεσος κίνδυνος που ελλοχεύει από το προαναφερθέν νομικό κενό είναι αρχικά οικονομικός, διότι η απουσία οποιασδήποτε ρύθμισης σχετικά με τη φορολόγηση εισοδημάτων προερχόμενων από μορφές κρυπτονομισμάτων οδηγεί σε γιγάντια απώλεια κρατικών εσόδων. Ωστόσο, πέρα από τον οικονομικό κίνδυνο, η έλλειψη συγκεκριμένης νομοθετικής ρύθμισης δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για τη χρήση του μπιτκόιν, και κάθε άλλου είδους κρυπτονομίσματος, για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος εντός της ελληνικής επικράτειας. Ειδικότερα, στην εποχή της αέναης μετακίνησης ανθρώπων, αλλά και αγαθών, είναι δραματικά εφικτή η προοπτική δημιουργίας χρήματος

κυριολεκτικά από το μηδέν ¹¹², η οποία δύναται να γίνεται αντικείμενο χρηματοδότησης της τρομοκρατίας χωρίς την ανάγκη εισαγωγής κεφαλαίων για τον σκοπό αυτόν από το εξωτερικό και χωρίς συγχρόνως να απαιτείται οποιαδήποτε ύποπτη μετακίνηση κεφαλαίων στο εσωτερικό της χώρας ¹¹³. Και η συγκεκριμένη απουσία νομικής ρύθμισης θα κανεί δυσχερή τόσο την έρευνα στο επίπεδο συλλογής στοιχείων πριν την άσκηση της ποινικής δίωξης, λόγω της απουσίας προσβασιμότητας και ελέγχου στους συγκεκριμένους χώρους, όσο και την ίδια την δίωξη λόγω της δυσχέρειας του σαφούς νομικού προσδιορισμού της επίδικης πράξης. Όπως έγινε αντιληπτό στις προαναφερθείσες αποφάσεις εγχώριων και μη ποινικών δικαστηρίων, τα αντεπιχειρήματα και οι αντικρούσεις των κατηγορουμένων μπορεί να είναι ποικίλα και δύσκολα αναστρέψιμα. Έτσι, η απουσία νομοθετικής ρύθμισης δυσχεραίνει την έκδοση νόμιμων αποφάσεων, ενώ κωλύει συγχρόνως την γρήγορη έκδοσή τους.

Ο έλεγχος των κρυπτοχρημάτων είναι από τη φύση του δύστροπος, αφού η αποκεντρωμένη φύση του συγκεκριμένου νομίσματος σε συνδυασμό με τη χρήση τρόπων ανωνυμοποίησης, εμποδίζει τη δυνατότητα ταυτοποίησης των συναλλασσόμενων. Άλλωστε, και οι ίδιες οι ελληνικές αρχές δεν έχουν τη δέουσα ενημέρωση για το κρυπτονόμισμα και τη λειτουργία του. Συνεπώς δεν δύνανται ούτε να προστατεύσουν τους καταναλωτές *a priori*, αλλά ούτε και οι ίδιες να δράσουν κατασταλτικά *a posteriori*. Μόνο η Τράπεζα της Ελλάδος έχει κάνει επανειλημμένα μνεία της προειδοποίησης της Ευρωπαϊκής Αρχής προς τους καταναλωτές για τα εικονικά νομίσματα. Τα τεράστια νομοθετικά κενά κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου, αφού υπάρχει τεράστιος κίνδυνος διαδραμάτισης ποινικά κολάσιμων πράξεων, που μπορεί λόγω της έλλειψης συγκεκριμένης νόμιμης βάσης και λόγω έλλειψης ενημέρωσης των αστυνομικών και δικαστικών αρχών, να μείνουν ατιμώρητες.

Το πρώτο που πρέπει να κάνει η ελληνική πολιτεία είναι η νομική

¹¹² Όπως για παράδειγμα η ανταμοιβή για την εξόρυξη μπίτκοιν

➤ ¹¹³ Μπίτκοιν (Bitcoin), Κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2017, σελ.249

οριοθέτηση και ο έλεγχος του πλαισίου λειτουργίας των ανταλλακτικών κόμβων ανταλλαγής κρυπτοχρήματος με νόμιμα χρήμα και αντιστρόφως ¹¹⁴. Έτσι θα επιτευχθεί πέρα από τον φορολογικό έλεγχο, η ταυτοποίηση των συναλλασσόμενων. Συγχρόνως, είναι δέουσα η επιμόρφωση των αστυνομικών, των εισαγγελικών, των δικαστικών και των φορολογικών αρχών αναφορικά με το χρήμα και τη λειτουργία του. Εξίσου απαραίτητη κρίνεται και η αναδιάταξη τόσο των αστικών νόμων που προβλέπουν την κατάσχεση, την απαγόρευση εκποίησης και εν γένει την οποιαδήποτε μορφή δέσμευσης περιουσιακών στοιχείων, με σκοπό να προβλεφθεί ειδικά σε αυτά το κρυπτοχρήμα, όσο και των ποινικών και ειδικότερα στο άρθρο 386^A. Μάλιστα, αν οριοθετηθεί αυστηρά το νομικό πλαίσιο του κρυπτοχρήματος και νομιμοποιηθεί πλήρως, οι ψηφιακές συναλλαγές θα γίνονται με ακόμα μεγαλύτερη ασφάλεια και οι καταναλωτές δεν θα πέφτουν θύματα διαδικτυακής απάτης, όπως ανελλιπώς γίνεται σήμερα. Όσο βαφτίζεται παράνομο το κρυπτοχρήμα, το μόνο που επιτυγχάνεται είναι η προβολή της αναβλητικότητας και της αδυναμίας της ελληνικής πολιτείας να προστατεύσει τους κοινωνούς της. Το κρυπτονόμισμα υπάρχει αυτοδημιούργητα και η ύπαρξη του ή μη στο μέλλον εξαρτάται μόνο από το ίδιο. Το μόνο που εξαρτάται από τις αρχές είναι το θετικό ή αρνητικό πρόσημο που μπορεί να έχει η χρήση του. Χρειάζεται, λοιπόν, ένας έλεγχος και μια ρύθμιση λελογισμένη, και όχι ασφυχτική, που να μπορεί να ελκύσει όλα τα θετικά στοιχεία και να περιορίσει τους κινδύνους.

➤ ¹¹⁴ Μπίτκοιν (Bitcoin), Κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2017, σελ. 248

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία και Αρθρογραφία.

- Βασιλάκη, Ε., Η καταπολέμηση της εγκληματικότητας μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών- Η αντιμετώπιση του προβλήματος μετά την εισαγωγή του Ν. 1805/1988, 1993.
- Γεωργιάδης Απ., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, 1999.
- Ιγγλεζάκης, Ι., Δίκαιο Πληροφορικής, 4η έκδ., 2021.
- Καζαζάκης, Θ. «Bitcoin»: Νομική θεώρηση ενός αργύθμιστου ψηφιακού νομίσματος, ΕΛΛΔνη, 4/2015.
- Κιούπης Δ., Ποινικό Δίκαιο και Internet, 1999, ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.
- Κυριακίδου Αννέτα, «Η Νομική φύση των κρυπτονομισμάτων», διπλωματική εργασία ΑΠΘ 2018.
- Μυλωνόπουλος, Χ., Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και Ποινικό δίκαιο, 1991.
- Μυλωνόπουλος, Χ., Ποινικό Δίκαιο – Ειδικό Μέρος, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (Άρθρα 372 – 384 ΠΚ), Εγκλήματα κατά της περιουσίας (Άρθρα 385 – 406^Α ΠΚ), Εγκλήματα περί τα υπομνήματα (Άρθρα 216 – 223 ΠΚ), 4^η έκδ., 2021, Π. Ν. Σάκκουλας.
- Ναμίας, Ο., Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, Τιμ. τόμος για Ν. Ανδρουλάκη, 2003.
- Παπαδαμάκης, Α., Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3η έκδ., 2020,

εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε..

- Παρασκευόπουλος-Κόλιας, Χρ., άρθρο με τίτλο: «LEGAL INSIGHT – Οικονομικές, Τεχνικές και Νομικές όψεις του Bitcoin», που δημοσιεύτηκε στο διαδίκτυο: <http://www.yiannatsis.gr/download/bitcoin%20gr.pdf>.
- Παύλου – Μπέκα – Αποστολίδου, ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ - ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ, Τ. Α': Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών άρθρα 372 επ., 385 επ. ΠΚ), της ζωής (άρθρα 299 επ. ΠΚ) και της σωματικής ακεραιότητας (άρθρα 308 επ. ΠΚ), 2021, Π.Ν. Σάκκουλας.
- Τσελώνη Ευγενία – Υβόννη, «Το ψηφιακό νόμισμα bitcoin και οι εγκληματικές ενέργειες που απορρέουν από τη φύση του», διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Φράγκος, Κ., Online Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, α. 386^Α ΠΚ.
- Μπίτκοιν (Bitcoin), Κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2017
- ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ, Μορφές – Πρόληψη – Αντιμετώπιση, Βλαχόπουλος Κωνσταντίνος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007
- Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές και Ποινικό Δίκαιο, Χρήστος Μυλωνόπουλος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991
- Ηλεκτρονικό Έγκλημα, Θ. Δαλακούρας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023
- Κυβερνοέγκλημα – Βασικές έννοιες – ερμηνεία διεθνούς ενωσιακής και ημεδαπής νομοθεσίας – τυπολογία, Εμμανουήλ Δ. Μεταξάκης, Π.Ν. Σάκκουλας, 2022

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

MARTINO IAN. D, «BITCOIN - Ο ΑΠΟΛΥΤΟΣ ΟΔΗΓΟΣ, ΠΩΣ ΝΑ ΑΠΟΚΤΗΣΕΤΕ, ΝΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΤΕ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΙΤΕ ΜΕ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΟ ΚΡΥΠΤΟΝΟΜΙΣΜΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ, Μετάφραση ΜΠΟΥΛΟΥΚΟΥ ΚΑΣΣΙΑΝΗ (ΚΑΣΣΥ)

-
- ⁱ Μπίτκοιν (Bitcoin), Κρυπτοχρήμα και κυβερνοέγκλημα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2017, σελ. 39